

Migrationsverket

Slutrapport Sökandeundersökning

- Återvändande
- Analys, slutsatser och förslag

- Helena Åkerberg
- Agneta Wassdahl Köhl

2003-02-25

Reflektioner

Migrationsverket har haft ansvaret för återvändandeverksamheten sedan 1 januari 1999. Antalet personer med verkställbara beslut registrerade i mottagningsverksamheten har ökat för varje år. Vid årsskiftet 2001/2002 var kostnaden för icke verkställda ca 13,2 miljoner kronor i månaden på enbart förläggningsanslaget. Ett år senare har kostnaden ökat till drygt 38 miljoner kronor per månad.

Ökningen av antalet asylsökande under de senaste åren och ett stort antal avvisningsbeslut kräver större fokus på återvändandeverksamheten. Vi har i denna utvärdering lyft fram olika förslag för att förändra och utveckla verksamheten.

Ett centralt tema i den vägledande propositionen är att återvändandet ska vara en integrerad del i asylprocessen. Med andra ord ska återvändandet genomsyra hela asylprocessen liksom besök- och bosättningsprocessen. Det innebär bl.a. att återvändandet startar redan i hemlandet i den mån sökande tar kontakt med utlandsmyndigheten, större vikt läggs vid identiteter och resvägar, utredningarna förbättras genom en aktiv dialog med sökande och välmotiverade beslut underlättar delgivningen och ger ett bra underlag för vidare motiveringssamtal m.m.

Genomförandet och utvecklingen av återvändandet har huvudsakligen bedrivits av den operativa/lokala verksamheten utan några större resurstillskott och med medarbetare som redan är hårt ansträngda.

Återvändandefrågorna ställer stora krav på bl.a. helhetssyn, samverkan och samarbete nationellt och internationellt. Tydligt är också att frivilligorganisationer och andra aktörer måste involveras. För att nå intentionerna i propositionen krävs tydliga riktlinjer och ytterligare resurser.

Om verket däremot anser att vi inte fullt ut ska leva upp till den ambitionsnivå som uttalats i propositionen eller att verksamheten bör utvecklas på annat sätt bör detta tydliggöras och förankras ute i organisationen.

Innehållsförteckning

1. Inledning	3
2. Vilka omfattas?.....	3
3. Motiv till övertagandet.....	4
4. Incitament för att återvända - analys, slutsatser och förslag	5
4.1 Information till presumtiva sökande	5
4.2 Information och länderkunskap	6
4.3 Motivationssamtal	7
4.4 Underrättelse om beslut.....	9
4.5 Beslut om uppsikt, förvar och överlämnande	10
4.6 Samverkan i team och specialisering	11
4.7 Organiserad verksamhet (OV)	12
4.8 Återvändandebidrag m.m.....	13
4.9 Återvändandeprogram samt samverkan med frivilligorganisationer m.fl.	14
4.10 UM:s roll.....	17
5. Avslutande reflektioner	17
Bilaga 1 Samtal med återvändande	19
Bilaga 2. Dokumentation av grupparbeten från arbetsseminarium om återvändande och återvandring den 5 och 7 februari 2002.....	50

1. Inledning

Våra sökande kan inte välja vart de vill gå för att få sina tjänster eller behov tillgodosedda. Vi äger i princip våra brukare och därför är det lätt att förlora kundorienteringen d.v.s. att sätta den sökande i centrum. Verket är i ett monopolläge och därför är det än mer viktigt att vi som myndighet följer upp och utvärderar vår verksamhet ur ett sökandeperspektiv. Att detta är en mycket viktig uppgift för myndigheten lyfts också fram i olika propositioner, utredningar och utvärderingar.

I proposition 1997/1998:173 173 Verkställighet och återvändande – en del av asylprocessen s. 56 sägs följande om uppföljning av återvändande. *Av humanitära skäl är det i vissa fall viktigt att kunna följa upp situationen för de personer som återvänder till sitt ursprungsland. Uppföljning av de återvändandes situation efter hemkomsten kan göras dels i samband med utbetalning av eventuellt återintegrationsstöd, dels under den tid då återvändare deltar i återintegrationsprogram.*

Generaldirektören har beslutat att öppna en dialog med sökande som har lämnat Sverige för att få kunskap om hur kvaliteten i Migrationsverkets arbete kan förbättras. En kvalitativ utvärdering påbörjades därför under år 2000. Detta är första gången verket gör en samtalsundersökning för att fånga de sökandes synpunkter och erfarenheter efter det att personerna har lämnat Sverige. ”Sökandeundersökningen” har karaktär av en pilotverksamhet och berör även utlandsmyndigheter, frivilligorganisationer och kommuner.

Rapporten innehåller analys, slutsatser och förslag kopplade till regeringens övergripande ambitioner i proposition 1997/1998:173 Verkställighet och återvändande – en del av asylprocessen. Under arbetet har vi träffat samtliga ledningsgrupper i regionerna och berättat om sökandes erfarenheter och synpunkter. Under våren 2002 har vi fört en dialog med medarbetare på bl.a. provnings-, förvars- och mottagningsenheter.

I februari 2002 genomförde vi två arbetsseminarier där medarbetare från Migrationsverket, frivilligorganisationer, invandrarorganisationer, en kommun och olika projekt som erhållit bidrag från verket deltog. Utifrån sökandes berättelser tog deltagarna fram ett antal förslag som handlar om information, förberedelser inför återvändandet samt åtgärder som bidrar till reintegration i hemlandet. Utifrån den samlade kunskapen och de olika erfarenheterna har vi analyserat och tagit fram olika förslag i syfte att öka mervärdet för de sökande i vår verksamhet. Delrapport 3 presenterades i september 2002. Slutrapporten innehåller hela sökandeundersökningen.

2. Vilka omfattas?

Utvärderingen omfattar personer som självmant har återvänt till Kosovo, Bosnien-Hercegovina och Chile. Syftet är att utifrån sökandes situation och erfarenheter förstå vilka faktorer som påverkar den sökande att komma till Sverige och återvända till hemlandet samt bedöma hur verkets insatser har fungerat. Målet är att höja kvaliteten i verksamheten så att personer som återvänder anser att de har fått relevant information och stöd inför och i samband med återvändandet.

Vi har tagit fram två delrapporter daterade 2002-01-28 där samtalen med återvändande respektive återvandrare och ett antal frågeställningar presenteras. Dessa rapporter återfinns som bilagor till respektive slutrapport.

3. Motiv till övertagandet

Regeringens övergripande ambition i proposition 1997/1998:173 Verkställighet och återvändande – en del i asylprocessen är att återvändandet ska vara värdigt och självmant och att tvångsmedel så långt som möjligt ska undvikas. Återvändandeprocessen ska präglas av en helhetssyn och vara en integrerad del av asylprocessen.

För att uppnå denna ambition fick Migrationsverket huvudansvaret för att verkställa beslut om avvisning och utvisning 1 januari 1999 med bl.a. följande motiv.

- Med den förändrade synen på verkställighetsfrågan som regeringen vill få tillstånd finns goda skäl att anta att antalet utlänningar som rättar sig efter myndigheternas beslut och självmant lämnar landet kommer att öka. I denna process har verket en avgörande roll. Verket skall på olika sätt motivera den avvisade eller utvisade att själv medverka till ett värdigt återvändande genom att fokusera på individuellt anpassade åtgärder (prop.1997/1998:173 s . 33).
- Verket har möjlighet att utveckla samarbetsformerna med frivilligorganisationer och internationella organisationer för att ge ett mera genomtänkt stöd till personer som återvänder självmant. Ett stöd som kan omfatta insatser dels inför återvändandet men också med möjlighet att med begränsade insatser underlätta återkomsten till hemlandet. Integrerade åtgärdsprogram för de som återvänder självmant bör eftersträvas (prop.1997/1998:173 s. 1 och s. 46).
- Verkets medarbetare har kunskap om situationen i hemländerna och den kunskapen är en viktig del i återvändandearbetet (prop. 1997/1998:173 s. 51).
- Migrationsverket är en myndighet under utrikesdepartementet (UD) och detta ger förutsättningar för ett nära och effektivt samarbete med utlandsmyndigheterna i bl.a. verkställighetsfrågor (prop.1997/1998:173 s. 33).
- Verket kan genom den organiserade verksamheten (OV) skapa en aktiv och meningsfull sysselsättning för asylsökande också med tanke på ett eventuellt återvändande (prop.1997/1998:173 s. 18).
- Verket har värdefull kompetens och erfarenhet genom arbetet med olika återvandringsprojekt och samverkan med Sida. Detta är av stor betydelse i situationer där insatser för återuppbyggnad är viktiga förutsättningar för återvändandet (prop. 1997/1998:173 s. 33 och s. 34).

Sammanfattningsvis bedömde regeringen att övertagandet av huvudansvaret skulle leda till att

- vistelsetiderna blir kortare
- kvaliteten i återvändandeverksamheten ökar
- kostnaderna blir lägre.

4. Incitament för att återvända - analys, slutsatser och förslag

Under år 1999 t.o.m. 2001 har ca 11 000 personer återvänt självmant varav ca 6 400 är s.k. snabba avvisningar (beslut med möjlighet till omedelbar verkställighet). Verket har under samma tid överlämnat ca 6 700 ärenden till polisen. Statistiken visar att väntetiden för ett självmant återvändande har ökat. Exempelvis har den genomsnittliga tiden från ett lagakraftvunnet beslut hos utlänningsnämnden (UN) till ett självmant återvändande ökat från 46 dagar till 83 dagar. Migrationsverket redovisade att den 31 december 2001 fanns 1 957 personer inskrivna i mottagningssystemet med verkställbara avvisningsbeslut från UN. Varje månad som går utan att dessa personer återvänder kostar 13,2 miljoner på förläggningsanslaget (beräknat på 225 kr per dygn).

Det har visat sig att det inte är möjligt att få korrekt statistik om antal och tider som belyser utvecklingen i de olika delarna i återvändandeprocessen. Statistiken är heller inte anpassad för att följa upp återvändandet i asyl- respektive besök- och bosättningsprocessen.

Med undantag från avsnitt 3.1 ger vi förslag till ett antal åtgärder som exempelvis skulle kunna öka antalet återvändande och/eller korta tiden inför ett återvändande. I de olika avsnitten behandlas endast de aspekter som lyfts fram på olika sätt inom utvärderingens ram. Utvärderingen utgör därför ingen fullständig redovisning av arbets sätt m.m. under respektive rubrik.

4.1 Information till presumtiva sökande

I prop. 1997/98:173 s.17 sägs följande. *Bäst är om presumtiva migranter redan i hemlandet får klart för sig om de saknar tillräckliga skäl att få bosätta sig i Sverige. De lockas då inte att under felaktiga förutsättningar bege sig hit. Ett misslyckat försök till emigration innebär alltid stora påfrestningar för den enskilde individen då han eller hon, kanske efter avsevärd tid, tvingas återvända till hemlandet. Ur humanitär synpunkt är mycket vunnet på att försöket inte görs.*

Det är viktigt att ge människor som vill bege sig till Sverige en bra och realistisk information om vad som gäller så att man kanske på det sättet förhindrar att människor gör onödiga resor. Ett flertal chilensare berättade att de visste inget eller mycket lite om regler och möjligheter att få uppehållstillstånd i Sverige innan de reste. I något fall hade man kontaktat ambassaden innan avresan för att få information. En person berättade att han tog kontakt med ambassaden men att han inte orkade vänta på beslutet utan åkte ändå. De flesta räknade med att de kunde ordna med den fortsatta vistelsen när de väl var i Sverige.

Vi träffade också flera från Chile som hade sålt allt de ägde för att kunna betala resan till Sverige. Det var uppenbart att de inte skulle kunna få tillstånd att bosätta sig här. När de sedan återvände till Chile hade deras sociala situation blivit än sämre.

Bosnierna berättade att de hade fått information av släktingar och vänner om vad som gäller för att bosätta sig i Sverige. Bosnierna kände till att det är svårt att få visum och att det var ännu svårare att få visum om samtliga i familjen ansökte.

I något fall hade släktingarna i Sverige egna intressen av att förmedla en viss information om vad som gällde för att få tillstånd i Sverige eftersom de hade behov av hjälp med att sköta sitt företag.

Ovanstående fall visar att det finns behov av ytterligare information om vilka regler som gäller för att få bosätta sig i Sverige.

Förslag

- ?? Informera på flera språk på Migrationsverkets hemsida på internet om vilka regler som gäller för att få bosätta sig i Sverige.
- ?? Satsa på att släktingar och vänner i Sverige får korrekt information om reglerna för att besöka eller bosätta sig i Sverige via flera olika kanaler exempelvis via medborgarkontor, seminarieverksamhet, direktinformation. Se till att faktablad och broschyrer finns lättillgängligt exempelvis hos kommuner, arbetsförmedlingar, frivilligorganisationer och invandrarnas riksorganisationer, föreningsliv m.fl.
- ?? Följ upp kontinuerligt i den inledande fasen av asylutredningen vilken information de sökande haft om möjligheten att få tillstånd i Sverige. Checklistan för den inledande fasen bör kompletteras med detta. Genom en sådan uppföljning får verket löpande kunskap om eventuella brister i informationen och möjligheter att åtgärda exempelvis genom utlandsmyndigheterna (UM) eller massmedia i det aktuella landet.

4.2 Information och länderkunskap

Korrekta och realistiska uppgifter om landet och om alternativen är viktiga för att väl avvägda beslut ska kunna fattas om ett självmant återvändande. I prop. 1997/1998:173 s. 51 sägs följande. *Att få stöd till själva hemresan är inte alltid tillräckligt..... Ofta behövs det också information och rådgivning om vilka förhållanden som råder i hemlandet för att återvändandet skall bli självmant. Om personer med avvisnings- och utvisningsbeslut kan skaffa sig en mer heltäckande och aktuell bild över situationen i hemlandet blir det lättare att fatta ett välavvägt beslut om att återvända.*

Att informera är svårt eftersom personalen aldrig kan vara säkra på att den information som lämnats har uppfattats korrekt av mottagaren. En försvårande faktor för verkets personal är dessutom att samtalet förs genom tolk.

De mottagningshandläggare som vi har träffat efterlyser bättre kunskap om förhållandena i hemlandet för att kunna genomföra professionella samtal. Den djupa kunskapen om olika länder finns i huvudsak hos verkets prövningspersonal.

Det är viktigt att ta tillvara på erfarenheterna från informationsinsatserna till kosovoalbanerna. Informationen uppfattades inte som korrekt av de som återvänt till Kosovo och i vissa fall ansåg de att den var helt missvisande. Några upplevde sig t.o.m. lurade.

Verket genomförde en massiv informationsinsats för att motivera evakuerade från Kosovo att återvända. I Lifos lades t.ex. in ett avsnitt om återvändande där information fanns om hur skolan samt hur hälso- och sjukvården fungerade. Ett särskilt avsnitt om Kosovo inarbetades också i Utlänningshandboken. En diskussionsgrupp skapades om Kosovo på verksnätet. Ett antal möten där praxisenheten träffade

mottagningshandläggare anordnades. Verket kunde också hänvisa sökande till olika frivilligorganisationers sajter om Kosovo på internet.

Informationen om Kosovo gavs även genom s.k. veckobrev via mail till huvudkontoret från migrationstjänstemannen i Pristina. Dessa lades in i verksnätet utan att informationen bearbetades och samordnades med annan information exempelvis i Lifos. Vid en genomgång av veckobreven kan konstateras att den informationen som lämnades ibland kunde vara svår att tolka. Mottagningshandläggare har menat att det fanns för lite tid för att läsa och tolka den information som fanns tillgänglig om Kosovo.

Trots verkets insatser för att informera mottagningshandläggarna om situationen i hemländerna har vi många exempel på återvändande i Kosovo som tyckte att den information de hade fått inte stämde med den verklighet de mötte i hemlandet. Flera personer som återvänt till Kosovo berättade att kommuner och organisationer inte prioriterade de som kom från Sverige.

Många återvändande hade många gånger felaktiga förväntningar på vad som väntade dem i hemlandet. Förväntningarna hade delvis skapats genom den information som verket gav. Att inte vara förberedd på de olika svårigheter de kom att möta gjorde att omställningen till livet i hemlandet blev svårare. En återvändande berättar följande. ”När vi var kvar i Sverige blev vi informerade av verket att ta kontakt med kommunen och hjälporganisationer. Vi skulle få den hjälp vi behövde bl.a. med återuppbyggnad av vårt hus som till stora delar var förstört.” När familjen anlät till Pristina tog de genast kontakt med kommunen. Men när tjänstemannen förstod att de återvänt från Sverige sa han att ingen därifrån får hjälp, därför att de redan fått ekonomisk hjälp.

Sammanfattningsvis kan konstateras att det finns behov av kompetensutveckling hos mottagningshandläggarna om länderkunskap. De har själva pekat på olika möjligheter för att säkra kvaliteten i motivationssamtalen. Man kan exempelvis anlita provningspersonal men även i vissa fall landsmän för att komplettera med kvalificerad och aktuell kunskap om olika förhållanden i hemlandet. Det kan handla om tillgång till vård och medicin samt förhållanden för kvinnor och barn. Möjligheten att studera länderna på plats har också tagits upp där de bör få den officiella bilden från myndigheter och organisationer men också möta olika människor i sin vardag.

Förslag

- ?? All länderinformation ska kvalitetssäkras och läggas in i Lifos. Tid måste också avsättas för att förklara och tolka den information (landanalyser) som finns i bl.a. Lifos.
- ?? Mottagningshandläggarna som ska genomföra motivationssamtal ska ha länderkunskap. Ta fram ett kompetensutvecklingsprogram där länderkunskap ingår som en del.

4.3 Motivationssamtal

Genom sina kontinuerliga kontakter med utlänningen kan Migrationsverket genom olika typer av insatser motivera den avvisade eller utvisade att självmant återvända. (Från prop. 1997/1998:173 s. 36)

Motivationssamtal ska genomföras under överklagandetiden så att handlingsberedskap finns hos den sökande i de fall överklagan avslås. Vid de regelbundna motiveringssamtalen ska en kontinuerlig bedömning göras om den sökande självmant ämnar medverka till ett återvändande vid ett avvisningsbeslut från utlänningsnämnden. Ovanstående är hämtat från GD protokoll nr 67/1998.

Samtalen med återvändande visade att Migrationsverket tog upp frågan om återvändande först när det fanns ett laga kraft vunnet avvisningsbeslut eller i samband med att det tidsbegränsade uppehållstillståndet (TUT) löpte ut. I samtal med olika mottagningshandläggare har denna bild delvis bekräftats. Mottagningshandläggarna menade att det inte var särskilt meningsfullt att diskutera ett återvändande före UN:s beslut. Många återvändande beskrev också att de löpande kontakterna med verket i huvudsak hade handlat om det ekonomiska stödet. Flera bosnier berättade att det var dom själva som tog initiativ till att diskutera ett återvändande.

Flera handläggare säger att de inte hinner föra kontinuerliga motivationssamtal. De tycker att det saknas riktlinjer för vad samtalen ska innehålla och att det är upp till varje mottagningshandläggare att ge samtalet ett innehåll. Verkets medarbetare har också tagit upp att många sökande inte betraktar verkets beslut om avvisning som ett avgörande beslut och de allra flesta överklagar också beslutet till UN. Den situationen gör att de sökande inte är öppna för att diskutera eller planera för ett eventuellt återvändande under tiden de väntar på UN:s beslut. En del medarbetare menar att motivationssamtalen skulle kännas mer meningsfulla om de hade något att erbjuda som kunde vara till nytta vid ett självmant återvändande.

Nästan samtliga återvändande beskrev praktiska svårigheter av olika slag i hemlandet. Deras största problem var oftast försörjning men många tog också upp problem som rörde bostäder, sjukvård och hur skolan fungerade. Flera återvändande beskrev också att de inte hade insett att de själva hade förändrats under exilen. Denna insikt fick de när de väl var tillbaka i hemlandet. De var heller inte mentalt förberedda på att deras hemländer hade hunnit förändras så mycket under så kort tid. Detta gäller framförallt återvändande till Bosnien och Kosovo.

Det är uppenbart att det saknas en gemensam grund att stå på när det gäller innehållet i de motivationssamtal som ska föras. De problem som de återvändande har berättat är av samma slag som återvandrande har berättat. Här finns naturlig koppling som handlar om betydelsen av hur mentalt förberedd man är på vad som väntar efter hemkomsten. När det gäller återvandring har de utvärderingar som hittills gjorts visat på betydelsen av att en god mental förberedelse är viktig för hur man lyckas återanpassa sig i hemlandet.

Förslag

- ?? Utveckla formerna för motivationssamtal bl.a. innehållet för att öka den sökandes mentala beredskap inför ett återvändande, tidpunkter för samtal, samtalsmetodik m.m.
- ?? Utveckla motsvarande checklista som finns framtagen för återvandring ”Stödpunkter att tänka på inför återvandringen” för öka den mentala beredskapen och ge stöd i det praktiska förberedelsearbetet inför återvändandet. I informationen till de återvändande om hur det fungerar i hemlandet är det viktigt att även peka på de svårigheter och hinder de kan möta i hemlandet.

4.4 Underrättelse om beslut

När ett avlägsnandebeslutet har fattats av Migrationsverket kan det ta flera veckor innan kallelsen för delgivning skickas. Kallelsen är skriftlig. Om personen inte dyker upp efter den andra kallelsen anses personen vara avviken och ärendet överlämnas till polisen. Den person som överlämnas som avviken kan mycket väl finnas kvar på sin hemadress. Resursbrist gör att det blir omöjligt för handläggare att kontrollera om personen bor kvar eller att hålla en kontinuerlig telefonkontakt.

På tillståndsbyrån i Malmö arbetar man däremot inte enbart med skriftliga kallelser utan höll hela tiden en aktiv kontakt med de personer som fått avvisningsbeslut och fanns boende runt om i Skåne. De släppte inte en kontakt förrän personen bevisligen hade lämnat landet. Arbetsättet på tillståndsbyrån skiljer sig från arbetsättet på många mottagningsenheter genom den aktiva dialogen och de personliga kontakterna med återvändande men också genom att man arbetade i mycket nära kontakt med tillståndshandläggarna. De utgår också hela tiden i sina samtal från att personen ifråga ska återvända och att det inte finns något annat alternativ. Arbetsättet har visat sig vara mycket effektivt och få har avvikit.

Vad gäller information har vi blivit uppmärksammande på en del grava missuppfattningar hos de återvändande. Följande fall tror vi beror på att informationen vid underrättelsen om avlägsnandebeslutet har missuppfattats. En familj från Kosovo berättar: ”Det som avgjorde att vi återvände var att handläggaren sa att om vi återvände frivilligt kunde vi få komma tillbaka till Sverige inom två år. Vi tänkte att vi kan åka hem och fundera och se hur det fungerar. Vi hade förstått det så att om vi återvänder till Sverige inom två år får man återbetala bidraget och få en förlängning av uppehållstillståndet.”

En förklaring kan vara att sökande missuppfattat, men missuppfattningen kan också bero på att tolken har översatt fel. En annan förklaring kan vara att den som givit informationen inte hade kompetens att förklara beslutet på ett tillfredställande sätt. Mottagningshandläggarnas möjligheter att förstå och förklara beslut vid eventuella frågor beror på hur tydliga beslutsmotiveringarna är. Dessutom fordras kunskap om bl.a. Utlänningslagen, olika länder och praxis. Denna kunskap finns hos handläggare och beslutsfattare i prövningsverksamheten men inte i samma utsträckning hos mottagningshandläggare. Brister i tydlighet i vårt sätt att agera och förmedla information samt delge beslut kan påverka sökandes val att avvika enligt projekt Återvändande – en kartläggning av återvändandeärenden där personen har valt att avvika.

När det gäller exempelvis rutiner vid kallelse till underrättelser, sättet att hålla en aktiv kontakt med sökande samt behov av rätt kompetens hos den som underrättar om beslut kan vi se att det finns behov av utveckling på olika sätt.

Förslag

- ?? Ta fram rutiner som minimerar balanser vid kallelser.
- ?? Utveckla en aktivare dialog i samband med underrättelsen om beslutet.
- ?? Personal som ska arbeta med underrättelser av beslut ska ha kompetens om bl.a. utlänningslagen, olika länder och praxis för att kunna svara på frågor om innehållet i beslutet.

?? Aktiv kvalitetssäkring av de tolkar som används i verksamheten.

4.5 Beslut om uppsikt, förvar och överlämnande

Begreppet självmant återvändande har diskuterats på arbetsseminarierna vi genomförde. Ett s.k. självmant återvändande sker sällan utifrån den enskilda individens fria vilja då en person som har ett lagakraftvunnet avvisningsbeslut inte har rätt att vistas i Sverige. Att använda uttrycket självmant återvändande också när personen är tagen i förvar vid ett återvändande är än mer tveksamt. Personen som är tagen i förvar är föremål för en tvångsåtgärd och i den situationen blir det svårt att tala om att personen väljer självmant att återvända. Synpunkter lämnades också på att begreppet var otydligt och svårt att förklara.

När det gäller förvarstagande, beslut om uppsikt och överlämnande av ärenden till polisen har vi blivit uppmärksammade på att det föreligger stora skillnader i vår myndighetsutövning. Det fattas t.ex. få eller inga uppsikts- och förvarsbeslut på vissa mottagningsenheter trots att det finns uppenbar risk för att personer avviker. Andra mottagningsenheter däremot fattar beslut om förvar när situationen så kräver. De enheter som fattar förvarsbeslut prövar dock inte alltid om uppsikt är tillräckligt. Några orsaker som angetts till varför man inte beslutar om uppsikt och förvar är följande.

- Kompetens saknas hos mottagningspersonalen att fatta uppsikts- och förvarsbeslut.
- Det är besvärligt för det tar tid och resurser att begära handräckning från polisen för att föra över personer till förvar.
- Man vill inte belasta polisen med handräckning när det är långt avstånd till förvaret.
- Debatten i massmedia ”fällandebatten” har gjort att många känner en rädsla för att göra misstag exempelvis när det gäller att fatta beslut om förvar.
- Mottagningspersonalen känner tveksamhet att ta kontakt med beslutsfattare i prövningsverksamheten för att få råd och stöd. De upplever att de inte har prövningspersonalens förtroende för sin kompetens då så många faktiskt avviker inför ett återvändande.
- Ärendet överlämnas till polisen istället för ett förvarsbeslut.

Vi har fått signaler om att praxis för att överlämna ett ärende till polisen är olika. Detta gäller på både på mottagningsenheter och förvar. Även förhållningssättet mot de förvarstagna skiljer sig mellan de fyra förvaren exempelvis rutiner kring låsning och tillgänglighet till personalen liksom tiden på förvar för att motivera ett självmant återvändande. Medarbetare på de två förvar som vi besökte efterlyste gemensamma riktlinjer för förvarsverksamheten.

Förslag

?? Ge kompetensutveckling till mottagningshandläggarna i när och hur uppsikts- och förvarsbeslut ska fattas och när ett överlämnande ska ske till polisen.

?? Utvärdera om intentionerna i prop. 1996/97:147 om förvarsverksamhetens inriktning har uppfyllts för att få fram mål och andra utvecklingsåtgärder.

4.6 Samverkan i team och specialisering

Mottagningshandläggarna anser att de fick en helt ny roll från den 1 januari 1999. Vid övergången togs ingen hänsyn till personlig lämplighet eller intresse för de nya arbetsuppgifterna. Inom flera områden har personalen inte heller fått kompetensutveckling. Arbetsituationen idag med många nya inskrivna på mottagningsenheterna innebär för många en stressig arbetsituation. Flera mottagningshandläggare berättar att de har ca 200 ärenden för handläggning. Kraven på att genomföra ett professionellt motivationssamtal är inte möjligt.

En diskussion pågår i organisationen om behovet av specialister för återvändande. Mottagningshandläggarna ska behärska många arbetsområden exempelvis juridik, mottagningsfrågor, administration och samtalsmetodik. Vi har fått argument både för och emot specialisering. Ett argument som talar för specialisering är att mottagningspersonalen har en alltför komplex arbetsituation idag. Argument som framförts emot specialisering är att det är viktigt att samtliga mottagningshandläggare kan alla arbetsuppgifter och att den sökande får en och samma kontaktperson.

Ett intryck som vi har fått är att återvändandearbetet inte präglas av teamarbete tillsammans mellan mottagnings- och prövningspersonal. En tydligare satsning på teamarbete där både prövnings- och mottagningspersonalens kompetens kan tas tillvara är nödvändig för att tillgodose sökandes behov av tydlig och korrekt information exempelvis beträffande frågor om innehållet i avlägsnandebeslut och situationen i hemländerna inför ett ev. återvändande.

Att arbeta i team ligger också väl i linje med ett processororienterat arbetssätt där de olika kompetenserna samlas kring den sökande om ärendeprövning, återvändandet och reseplanering. Det processororienterade arbetssättet bör också styra hur man organiserar sig och hur man planerar lokalerna. I satsningen på initialprocessen finns ambitioner på en nära samverkan mellan prövnings- och mottagningspersonal.

Mottagningspersonalen upplever att de arbetar med mycket pappersexercis med kallelser, delgivning, resehantering och biljettbeställningar. Ingen av våra sökande tog spontant upp verkets hantering av resor. Personalen lägger dock relativt mycket kraft till att skaffa resehandlingar och ordna resan. Verket anlitar Nyman & Schultz vid biljettbeställningar. Inom region Stockholm finns en separat samordningsfunktion som gör resebeställningarna åt regionen. De anser att de på detta sätt kan spara pengar. Alla regioner är inte lika positiva till detta arbetssätt. Polisen anlitar TPT för att beställa biljetter. Motsvarande arbete att lägga upp resplaner och beställa biljetter görs också av TPT (Transportjänsten) för polisens räkning.

När det gäller arbetet med att förbereda återvändandet startar ofta verkets arbete först när UN har fattat sitt avlägsnandebeslut. Någon menade att åtgärder för att initiera planeringen inför ett återvändande kan påbörjas när verket har fattat sitt avvisningsbeslut. Detta för att vistelsetiden ska kunna förkortas. Några aktiva åtgärder som att t.ex. kontakta ambassader ska naturligtvis inte vidtas förrän det finns ett lagakraftvunnet beslut.

Förslag

- ?? Fortsätta utveckla ett processororienterat arbetssätt där olika kompetenser samlas kring den sökande för att höja kvaliteten i dialogen med den sökande och ta tillvara den samlade kompetensen som finns på verket.
- ?? Diskutera om och hur planeringen inför ett återvändande kan ske i ett tidigare skede för att förkorta vistelsetiden.
- ?? Avlasta mottagningshandläggaren från resehanteringsfrågor.
- ?? För att effektivisera vår verksamhet bör vi diskutera om inte vi på motsvarande sätt som polisen ska överlämna all reseadministration och transporter till TPT eller inrätta en motsvarande funktion inom verket.

4.7 Organiserad verksamhet (OV)

Migrationsverket ska på ett flexibelt sätt verka för att den avvisade eller utvisade inser fördelarna med att självmant snabbt återvända till hemlandet. En organiserad verksamhet som bidrar till att göra vistelsen i Sverige aktiv och meningsfull också med tanke på ett eventuellt återvändande bör kunna bidra till detta. ... Samverkan med frivilligorganisationer, samfund och internationella organ kan vara till nytta i denna strävan. (Utdrag ur prop. 1997/1998:173 s. 18) Verket ska på olika sätt motivera den avvisade eller utvisade att själv medverka till ett värdigt återvändande genom att fokusera på individuellt anpassade åtgärder. (Från prop. 1997/1998:173 s. 33)

Inför övertagandet av återvändandet fattade GD beslut om att individuella handlingsplaner skulle upprättas där den sökandes framtid och vistelse både ur ett integrations- och ett återvändandeperspektiv skulle beaktas. Möjlighet till samverkan med frivilligorganisationer skulle också beaktas.

Många av samtalen med återvändande visar att OV med utgångspunkt från individuella behov och med ett ev. återvändandeperspektiv saknades trots att det är viktigt att skapa mental beredskap och få igång en aktiv planering inför ett ev. återvändande. Migrationsverket har under åren skaffat sig många erfarenheter av OV, men inte så mycket av individanpassad OV. OV-handläggare har berättat att OV i princip haft samma inriktning även efter det att verket fick huvudansvaret för återvändandet. En förändring som har prövats regionalt var att sökande som hade fått ett avvisningsbeslut inte fick fortsätta Sfi. Då verket har långa handläggningstider och många fick PUT efter ett överklagande återgick man emellertid till att låta dem fortsätta sin Sfi.

Det har förts diskussioner i organisationen om hur den sökande uppfattar att OV fortsätter som vanligt trots att sökande har fått ett avlägsnandebeslut. En del menar att detta kan bidra till att sökande får förhoppningar om att ändå få stanna kvar i Sverige. Att fortsätta OV som vanligt kan också bidra till att den sökande inte tar Migrationsverkets avlägsnandebeslut på allvar. Enligt projekt Återvändande kan detta ha betydelse på benägenheten att avvika. Det är viktigt att förklara för den sökande efter ett avlägsnandebeslut varför den sökande får fortsätta exempelvis svenskundervisningen och att detta inte betyder att han/hon därmed får större möjligheter att stanna i Sverige.

En arbetsgrupp inom verket arbetar för närvarande med att utveckla OV. Alla asylsökande ska erbjudas s.k. bas-OV under de första sex månaderna. Den omfattar

svenska, samhällsinformation och praktik. Efter den tiden ska asylsökande kunna välja en mera individanpassad OV.

Ett par exempel på synpunkter från sökande på hur OV skulle kunna individanpassas.

- En familj i Kosovo berättar följande. "I Irland fick man efter två månader landet gå in och jobba i produktionen med lön som gav möjlighet att försörja sig. Genom arbetet lärde man sig också språket på ett naturligt och bra sätt."
- En bosnisk man önskade att de med tidigare utbildning skulle få arbeta under väntetiden, inte bara utbilda sig.
- En man som var utbildad ekonom och arbetade i Kosovo före kriget med redovisning, bokföring och bokslut menade att OV med engelska och data istället för Sfi hade förbättrat förutsättningarna efter återvändandet.

I prop. 1997/1998:173 s. 37 anges följande om OV. *I samband med att verket underrättar om avlägsnandebeslutet kan verket också erbjuda och upplysa om den OV verket bedriver och som riktar sig till de som förbereder sig på att återvända till hemlandet. Detta är ett alternativ till den ordinarie OV som verket bedriver och som är obligatorisk för att den asylsökande skall ha rätt till fullt dagbidrag. Självfallet är det den enskilde som själv avgör vilken typ av organiserad verksamhet som han eller hon vill delta i, utan att detta påverkar rätten till dagbidrag.*

Förslag

?? Fortsätta satsa på en flexibel OV där utbildning, praktikplatser, anställningar och annan verksamhet anpassas efter individuella behov för att underlätta ett ev. återvändande. Kanske bör man försöka att även anpassa de första sex månaderna efter individuella förutsättningar och behov bl.a. genom att varva arbetsplatspraktik och undervisning. Erfarenheter från arbetet med Sfi i kommunerna visar att praktik varvat med undervisning i svenska är en mycket effektiv inlärningsmetod. Även idén i propositionen att ha en helt frivillig OV med inriktning mot återvändande bör provas.

4.8 Återvändandebidrag m.m.

Att erbjuda dem som har nekats uppehållstillstånd i Sverige mer betydande finansiella bidrag för att de självmant skall kunna lämna landet är förenat med såväl principiella betänkligheter som praktiska svårigheter. Regeringen bedömer därför att den typen av stöd för återvändande bör ersättas med integrerade åtgärdsprogram. För att underlätta ett återvändande ska utlänningar erbjudas möjligheten att delta i program som både syftar till ett värdigare återvändande och ny etablering i hemlandet. (Utdrag ur prop. 1997/1998:173 s. 52)

En ny förordning trädde ikraft den 15 juni 1999 som innebar att kosovoalbaner med tidsbegränsade uppehållstillstånd fick ett återvändandebidrag. Bidraget uppgick till 5 000 kronor per person eller max. 30 000 till en familj. De fick också ta med sig mera bagage än det normala.

Det framkom tydligt i våra samtal att återvändandebidraget hade haft en avgörande betydelse för att personen hade valt att återvända självmant. Återvändandebidraget var värdefullt för att klara den första försörjningen efter hemkomsten.

Samtliga personer som vi träffade har drabbats hårt av kriget. De hade fått lämna sina hem och ägodelar åt sitt öde, husen var förstörda, arbetslöshet m.m. Väl hemma igen förväntas de också hjälpa sin anhöriga och vänner. Djungelns lag råder på många ställen. Man måste vara stark för att hitta en plats i det nya samhället. Detta gäller även Bosnien men också till viss del i Chile. Idag har olika länder t.ex. inom EU olika värderingar och olika typer av direktåtgärder som innebar att två grannar i en by som hade hamnat i två olika länder under kriget i Kosovo fick väldigt skilda situationer efter återvändandet.

Det visade sig att internationella organisationer och kommunerna i hemländerna hade bristande kunskaper om innehållet i de olika ländernas stöd till återvändande bl.a. har detta fått till följd att återvändande från Sverige inte har fått hjälp eftersom man har antagit att de redan har fått den hjälp de behöver. En familja som återvänt till Kosovo önskade att Sverige skulle göra som en del andra länder d.v.s. ge ett större startbidrag eller en förlängd dagersättning i exempelvis sex månader. Detta skulle ge bättre förutsättningar för att återetablera sig och skaffa arbete, starta eget, reparera sitt hus eller liknande.

Som tidigare nämnts upplever personalen att motivationssamtalen skulle vara mer meningsfulla om de hade något att erbjuda i samtalen med de sökande. Exempelvis att personerna skulle få ta med sig mera bagage, hjälp till kortare tids försörjning eller att ta med sig utrustning för att kunna starta någon typ av verksamhet för att kunna försörja sig efter hemkomsten.

Många motivationssamtal har idag mera karaktär av planeringssamtal där vår arbetsinsats inför en hemresa i huvudsak blir att ordna resehandlingar och biljetter. Det kan vara svårt att motivera människor att självmant återvända om man inte har något att erbjuda. Antalet avvikna har ju också fortsatt att öka från ca 1 100 personer år 2000 till ca 2 400 personer år 2001.

Förslag

?? Inventera och starta ett erfarenhetsutbyte med länder som har olika incitament för att stimulera till ett självmant återvändande. Positiva och negativa erfarenheter av olika insatser exempelvis återvändarbidrag följs upp i syfte att utveckla incitamenten i återvändandet.

4.9 Återvändandeprogram samt samverkan med frivilligorganisationer m.fl.

Verket bör ges möjlighet att tillsammans med de humanitära frivilligorganisationerna och andra internationella organisationer t.ex. Internationella migrationsorganisationen, utveckla formerna för ett samarbete om återvändande. Integrerade åtgärdsprogram för de som återvänder självmant bör eftersträvas, med insatser under utlänningens vistelse i Sverige, under utresan och i vissa fall även under en tid efter ankomsten till hemlandet. (Utdrag ur prop. 1997/98:173 s. 1)

Invandrarverket bör i detta avseende fungera som ett samverkansorgan dit frivilligorganisationer kan vända sig med förslag till konkreta insatser. (Utdrag ur prop. 1997/1998:173 s. 46 och 56)

På de genomförda arbetsseminarierna med bl.a. frivilligorganisationerna uttrycktes ett stort intresse att samverka med verket i återvändande- och återvandringsverksamheten var och en utifrån sin kompetens.

På det ena seminariet efterlystes en vision för migrationsfrågorna där bl.a. de olika aktörernas roller tydliggörs. Samordningen mellan verket och frivilligorganisationerna ansågs bristfällig liksom samverkan mellan frivilligorganisationerna själva. Flera föreslog att verket tydligare skulle samordna arbetet nationellt t.ex. genom att träffa samarbetsavtal med bl.a. frivilligorganisationer och internationella organisationer.

Frivilligorganisationerna menade också att det är viktigt att de själva förstärker och utvecklar sina kanaler inom sina respektive organisationer för att kunna ge ett bättre stöd i återvändandet. Ett förslag som lyftes fram från frivilligorganisationerna var att verket tillsammans med dessa skulle genomföra gemensamma kompetensutvecklingsinsatser. Detta för att utveckla kontaktnät och arbetssätt samt skapa förståelse för varandras roller i återvändandet.

I bifogat material finns en rad idéer till samverkansområden och förslag till olika insatser i form av återvändandeprogram. Vi har också fått synpunkter att det kan vara svårt att veta vem man ska vända sig till på verket i frågor som rör samverkan med frivilligorganisationer. I proposition 1996/1997:25 Svensk migrationspolitik i globalt perspektiv s. 55 betonas också att invandrarnas egna organisationer har en viktig uppgift i att ge stöd till återvändande både i Sverige och i ursprungslandet. När det gäller invandrarnas egna organisationer finns knappast någon samverkan alls kring återvändandefrågan.

När vi har diskuterat utvecklingen av återvändandeprogram med medarbetare på verket har vi förstått att utvecklingen är i en inledningsfas. En svårighet som har framförts är att återvändandeprogram förutsätter större grupper av återvändande till ett land och att detta ofta inte är fallet. En viss erfarenhet finns dock av samverkan med frivilligorganisationer. Verket har samverkat med IOM när det gäller resor och mottagande på flygplatsen i Kosovo. Vi hade också samverkan med Adra via Sida om shelters (tillfälligt boende) till återvändande i Kosovo och Erikshjälpen när det gäller lagerlokaler i Kosovo. En samverkan med IOM planeras för närvarande för återvändande irakier.

Ett exempel på ett bra initiativ från Sida var ett projekt som syftade till att stödja jordbruksutvecklingen i Kosovo där Sida ville ta tillvara på de återvändandes olika kompetenser. Tyvärr fullföljdes inte projektet. Vi har också fått ta del av en familjs besvikelse över att inget hade hänt i Sidas projekt efter återvändandet.

Flera återvändande i Kosovo och Bosnien tog upp att de skulle haft stor nytta av att få hjälp och stöd inför och efter hemkomsten. De hade inte haft några kontakter med humanitära hjälporganisationer i Sverige och endast ett fåtal har lyckats få hjälp från internationella hjälporganisationer efter hemkomsten.

OHR i Bosnien vitsordade om stora svårigheter att samordna hjälpinsatserna. Dessutom hade många hjälporganisationer som varit aktiva i landet lämnat landet och installerat sig i Kosovo.

Flera personer i Kosovo uppmärksammade också oss på att både Tyskland och Schweiz arbetade med olika återvändandeprogram i landet. En familjefar med en stor familj på 11 personer uttryckte också att om de hade fått möjlighet att återvända etappvis från

Sverige d.v.s. inte alla på en gång skulle återvändandet underlättats avsevärt. I Kosovo kom vi bl.a. i kontakt med följande situation. En person hade återvänt från Tyskland och personen ingick i ett återvändandeprogram. Han arbetade nu i Kosovo i ett företag som hade byggts upp av givarlandet Tyskland. Grannen som kom från Sverige var hänvisad till generella hjälpåtgärder som han inte hade fått ta del av. De flesta kom tillbaka till en svår situation - ekonomin var i botten, bostadsfrågan var inte löst, få eller inga arbetstillfällen, flera var sjuka m.m.

Några mottagningsenheter har berättat att det finns en viss lokal samverkan med frivilligorganisationer i Sverige. Några hade endast sporadiska kontakter i vissa enskilda fall. På andra håll fanns det däremot ingen samverkan alls med frivilligorganisationer. Ett motiv till detta var att det var svårt att hinna med samverkan eftersom återvändandet ofta måste ske snabbt.

Vi har haft kontakter med ansvariga för återvändandefrågor på Hk för att informera oss om utvecklingen inom ramen för EU och i andra länder vad gäller återvändandeprogram m.m. Det har framförts att en inventering behöver göras för att få bättre kunskaper och överblick över de medel som EU förfogar över för att utveckla återvändandet. Det har också påpekats att det inom verket saknas kunskap och resurser för att göra projektansökningar.

Förslag

- ?? Pröva ett arbetssätt där verket tillsammans med frivilligorganisationer och andra aktörer utvecklar en vision om hur samarbete och samverkan ska utvecklas inom delar av migrationsområdet.
- ?? Utveckla strategier och mål för arbetet med återvändandeprogram och ta upp förnyade diskussioner med frivilligorganisationer, invandrarnas egna organisationer, föreningsliv. Starta upp en dialog med Sida om samverkan i återvändandearbetet. Satsa även på gemensam kompetensutveckling. I den mån dessa kontakter mynnar ut i ett förslag som omfattar stöd till frivilligorganisationer för återvändandeprojekt eller dylikt bör formerna för ett sådant stöd kunna regleras i samband med regeringens löpande uppföljning och styrning av verkets verksamhet (se prop. s. 56).
- ?? Utveckla en erfarenhetsbank med goda exempel t.ex. vad gäller Migrationsverkets samverkan med frivillig organisationer och humanitära hjälporganisationer för att sprida kunskaper och erfarenheter samt för att dela med sig av olika kontakter i hemländerna. Erfarenhetsbanken på verksnätet bör också innehålla information om hur man kan gå till väga för att söka nya kontaktvägar. I erfarenhetsbanken bör också redovisas hur olika NGO:s arbetar samt hur ska den enskilde ska gå praktiskt tillväga för att få ta del av hjälpen samt hur det sker på plats. Kunskapen kan sedan användas i motivationssamtalen.
- ?? Skaffa kunskap om hur EU och andra länder arbetar med individanpassade åtgärder, återvändandeprogram, finansiellt stöd och samverkan med frivilligorganisationer i syfte att utveckla återvändandearbetet.
- ?? Migrationsverket bör aktivt delta i erfarenhetsutbyte och den idéutveckling som pågår inom EU men även i olika arbetsgrupper exempelvis inom ramen för ICMPD och IGC.

?? En person bör utses som får ett nationellt ansvar för samverkan mellan frivilligorganisationer, invandrarnas riksorganisationer m.fl.

4.10 UM:s roll

Flera sökande i Chile har varit i kontakt med ambassaden i Santiago innan de reste till Sverige. Dessa hade även ansökt om tillstånd för att få komma till Sverige men de har upplevt att det har tagit så lång tid att få svar att de inte orkat vänta. De valde därför att åka innan svaret kom.

De kontakter som vi har haft med tjänstemän som arbetar med migrationsfrågor i Bosnien och Chile anser sig ha en stressad arbetssituation. Den pressade arbetssituationen innebär att det finns lite tid att avsätta till olika frågeställningar inom asylprocessen. Dessutom saknas i befattningsbeskrivningarna arbetsuppgifter som är relaterade till återvändandet. Som exempel borde mer tid läggas på verkställighetsfrågor, att bygga upp kontaktnät i landet och erfarenhetsutbyte med andra länders utlandsmyndigheter samt skriva rapporter till bl.a. Migrationsverket. I befattningsbeskrivningarna för migrationstjänstemännen anges dock att de ska ha ett ansvar för hela det migrationspolitiska området. Vi har också fått synpunkter på att migrationstjänstemännen styrs av vilket land och vilken ambassad man arbetar på samt hur stort intresse ambassadören har för frågorna. En kommentar vi fått är att ingen migrationstjänsteman är den andre lik. Migrationstjänstemännen är anställda av UD till skillnad från de tjänstemän som arbetar för Sidas räkning.

En utvärdering har nyligen genomförts av Statskontoret av bl.a. Hjalmsamarbetet och migrationstjänstemännens roll.

Förslag

?? Ge förutsättningar så att migrationstjänstemännen även kan arbeta med återvändandefrågor och bygga upp kontaktnät och erfarenhetsutbyte.

?? En kvalitativ uppföljning av migrationsfrågorna på UM bör genomföras löpande.

5. Avslutande reflektioner

Verket har haft ansvaret för återvändandeverksamheten i drygt 3,5 år. Antalet personer med verkställbara beslut registrerade i mottagningsverksamheten har ökat under denna period. Vid årsskiftet 2001/2002 var kostnaden för icke verkställda ca 13,2 miljoner kronor i månaden på enbart förläggningsanslaget.

Ökningen av antalet asylsökande under de senaste åren och ett stort antal avvisningsbeslut kräver större fokus på återvändandeverksamheten. Vi har i denna utvärdering lyft fram olika förslag för att förändra och utveckla verksamheten.

Ett centralt tema i den vägledande propositionen är att återvändandet ska vara en integrerad del i asylprocessen. Med andra ord ska återvändandet genomsyra hela asylprocessen liksom besök- och bosättningsprocessen. Det innebär bl.a. att återvändandet startar redan i hemlandet i den mån sökande tar kontakt med

utlandsmyndigheten, större vikt läggs vid identiteter och resvägar, utredningarna förbättras genom en aktiv dialog med sökande och välmotiverade beslut underlättar delgivning och ger ett bra underlag för vidare motiveringssamtal m.m.

Genomförandet och utvecklingen av återvändandet har huvudsakligen bedrivits av den operativa/lokala verksamheten utan några större resurstillskott och med medarbetare som redan är hårt ansträngda.

Återvändandefrågorna ställer stora krav på bl.a. helhetssyn, samverkan och samarbete nationellt och internationellt. Tydligt är också att frivilligorganisationer och andra aktörer måste involveras. För att nå intentionerna i propositionen krävs tydliga riktlinjer och ytterligare resurser.

Om verket däremot anser att vi inte fullt ut ska leva upp till den ambitionsnivå som uttalats i propositionen eller att verksamheten bör utvecklas på annat sätt bör detta tydliggöras och förankras ute i organisationen.

Bilaga 1.

Delrapport I från Migrationsverkets sökandeundersökning

SAMTAL MED ÅTERVÄNDANDE

” Vad bra att ni är på plats och tar tillvara människornas synpunkter på er verksamhet. Vi visste inte att Migrationsverket följde upp sin verksamhet på det här sättet.”

(En vanlig kommentar från organisationer i Bosnien – Hercegovina och Kosovo.)

Norrköping 2002-01-28
Helena Åkerberg
Agneta Wassdahl Köhl
John Lohman

Denna rapport från sökandeundersökningen innehåller en sammanställning av de samtal som vi har haft med personer som har återvänt till Bosnien-Hercegovina, Kosovo och Chile.

Återvändande är personer som har lämnat Sverige efter ett avslagsbeslut i ett asyl- eller tillståndsärende eller som av olika orsaker tagit tillbaka sin ansökan.

Dessa samtal kommer att utgöra ett underlag i den dialog som vi avser att föra med ledningsgrupper och medarbetare i vår organisation. Dessutom kommer sökandes berättelser att presenteras och bearbetas tillsammans med medarbetare från verket, frivilligorganisationer, invandrarorganisationer samt kommuner i seminarieform. Detta arbete kommer att utgöra en viktig grund i den analys som vi kommer att göra inom området självmant återvändande för att ta fram förslag till utvecklingsinsatser.

Innehållsförteckning

1. Bakgrund.....	22
2. Inledning	22
3. Syfte och mål.....	22
4. Metod.....	23
4.1 Samtalet som metod – att fånga en berättelse.....	23
4.2 Metodutveckling.....	23
4.3 Samtalsområden.....	24
4.4 Dokumentation m.m.....	24
5. Urval.....	24
6. Resultat och iakttagelser.....	25
6.1 Inledning.....	25
6.2 Bosnien-Hercegovina.....	25
6.2.1 Situationen i Bosnien-Hercegovina – en kort beskrivning.....	25
6.2.2 Personer som omfattades av undersökningen i Bosnien-Hercegovina.....	26
6.2.3 Varför Sverige?	26
6.2.4 Situationen i Sverige	27
6.2.5 Inför återvändandet.....	28
6.2.6 Situationen efter återvändandet.....	28
6.2.7 Kontakter med frivilligorganisationer m.fl.	30
6.3 Kosovo.....	30
6.3.1 Situationen i Kosovo - en kort beskrivning.....	30
6.3.2 Personer som omfattades av undersökningen i Kosovo.....	31
6.3.3 Varför Sverige?	31
6.3.4 Situationen i Sverige	32
6.3.5 Inför återvändandet.....	33
6.3.6 Situationen efter återvändandet.....	35
6.3.7 Kontakter med frivilligorganisationer m.fl.	38
6.4 Chile.....	40
6.4.1 Situationen i Chile - en kort beskrivning.....	40
6.4.2 Personer som omfattades av undersökningen i Chile	41
6.4.3 Varför Sverige?	41
6.4.4 Situationen i Sverige	42
6.4.5 Inför återvändandet.....	44
6.4.6 Situationen efter återvändandet.....	45
6.4.7 Kontakter med frivilligorganisationer m.fl.	46
7. Några frågeställningar.....	47
7.1 Korrekta och realistiska uppgifter.....	47
7.2 Utlandsmyndigheternas roll m.m.	47
7.3 Organiserad verksamhet (OV) m.m.	48
7.4 Samverkan med humanitära hjälporganisationer m.fl.	48
7.5 Återvändandeprogram.....	48
7.6 Samordning av stöd i hemländerna.....	48
7.7 EU och återvändande.....	49
7.8 Uppföljning av återvändande.....	49
7.9 Övrigt	49

1. Bakgrund

Generaldirektören har beslutat att öppna en dialog med sökande som har lämnat Sverige för att få kunskap om hur kvaliteten i Migrationsverkets arbete kan förbättras. I verkets vision, värderingar och verksamhetsfilosofi betonas att den sökande ska sättas i centrum. Det innebär bl.a. att vi utifrån en dialog med sökande avsätter tid för reflektion över vårt arbetssätt i syfte att utveckla kvaliteten i verksamheten. Verket har därför beslutat att genomföra en sökandeundersökning.

2. Inledning

Undersökning har karaktär av en pilotverksamhet. Det är första gången verket gör en undersökning i asyl- och tillståndssökandes respektive hemländer och med tydligt fokus på f.d. sökandes erfarenheter och synpunkter. Arbetet med sökandeundersökningen är ett sätt att omsätta våra värderingar – sökande i centrum - i praktisk handling.

Denna undersökning omfattar personer som har lämnat Sverige efter ett avslagsbeslut i ett asyl- eller tillståndsärende (återvändande). Migrationsverkets arbete med återvändande är relativt nytt. Vi fick ansvaret den 1 januari 1999. Vägledande för återvändandearbetet är bl.a. propositionen 1997/98:173 Verkställighet och återvändande - en del i asylprocessen.

I propositionen sägs att återvändandet ska ske på ett humant och värdigt sätt. Det sägs också att verksamheten ska formas för att tillgodose den sökandes behov när han/hon ska återvända och att det av humanitära skäl i vissa fall är viktigt att kunna följa upp situationen för de som återvänder till sitt ursprungsland. Verkets uppgift är att se till att alltför återvänder utan tvångsåtgärder från samhällets sida och att hemresan ordnas snabbare än tidigare och på ett värdigt sätt. Regeringen förutsätter också att en större samverkan med andra myndigheter och frivilligorganisationer, både i Sverige och utomlands.

3. Syfte och mål

Syftet med denna undersökning är följande.

- ?? Fånga de återvändandes bild av verkets insatser och utifrån deras situation, upplevelser och erfarenheter förstå vilka faktorer som påverkat dem att komma till Sverige och vilka de avgörande faktorerna var för att återvända till hemlandet samt hur situationen blev efter återvändandet
- ?? Utvärdera hur verkets stöd och hjälp för återvändandet har fungerat .
- ?? Utveckla kvaliteten i verksamheten med återvändande.

Målet är att höja kvaliteten i verksamheten så att personer som återvänder anser att de har fått relevant stöd och hjälp inför och i samband med återvändandet.

4. Metod

4.1 Samtalet som metod – att fånga en berättelse

Det har varit viktigt för oss att möta människan bakom ärendet. Verket har därför "knackat dörr" och samtalat med återvändande i deras hemländer. Vi har valt samtalet som metod i stället för en traditionell intervju metod med fastställda frågeformulär som formulerats utifrån ett myndighetsperspektiv.

Genom att söka upp och samtala med familjer och enskilda personer har vi fångat deras unika upplevelser och berättelser.

Samtalsmetoden valdes för att minimera styrningen från intervjuarna/ samtalsledarna och i stället fånga en berättelse genom att aktivt lyssna och inte värdera. Metoden ger också möjlighet att samla in mycket djupinformation och det är möjligt att ta upp och följa upp komplicerade frågeställningar och oklarheter.

För att få en trygg situation genomfördes samtalen i personernas hemmiljö. Att samtalen dessutom genomfördes efter hemkomsten innebar också att personerna inte längre stod i något beroendeförhållande till verket.

4.2 Metodutveckling

Vi har under arbetets gång fått prova och utveckla metoder för bl.a:

- Urval och avgränsningar.
- Utformning av samtalet/samtalsområden och utveckla samtalsmetoden.
- Komma i kontakt med personerna i hemlandet.
- Dokumentation.
- Bearbetning och analys av materialet.
- Presentation och kommunikation.

Vi har haft hjälp och stöd i utvecklings- och förberedelsearbetet på många sätt. Inom verket har vi haft stor hjälp av kontaktpersoner i verksamheten kring både angreppssätt och urval. Utanför verket har vi tagit hjälp av forskare vid Linköpings Universitet om bl.a. att intervjua/samtala med barn respektive kvinnor med olika kulturell bakgrund. Vi har tagit stöd av ambassaderna i Sarajevo och Santiago för att klargöra de faktiska förutsättningarna för undersökningen samt av verkets Migrationstjänsteman i Pristina. Vi har också tagit stöd från representanter för frivilligorganisationer och andra kontaktpersoner.

Tema Etnicitet vid Campus Norrköping, Linköpings Universitet, har fungerat som bollplank och metodstöd i utvecklingsarbetet.

Vårt arbete med sökandeundersökningen lämnades också som tävlingsbidrag till 2001 års Kvalitetsmässa i Göteborg. Av 300 anmälda valdes sökandeundersökningen som en av 80 bidrag som deltog med ett seminarium under mässtdagarna i november.

4.3 Samtalsområden

I samtalen har vi inledningsvis bitt personerna att belysa sina upplevelser och erfarenheter utifrån vilken information, stöd eller hjälp de har fått

- ?? inför resan till Sverige,
- ?? under vistelsen i Sverige,
- ?? inför återvändandet till hemlandet och
- ?? situationen efter återvändandet till hemlandet,
exempelvis vad gäller stöd och hjälp från
frivilligorganisationer eller andra internationella organisationer.

4.4 Dokumentation m.m.

Samtalen har genomförts med hjälp av tolk. I de flesta fall har samtalen inspelats på band. Samtliga samtal har dokumenterats skriftligt i sin helhet. Smärre språkliga justeringar har gjorts.

Under avsnitt 7 har vi för respektive land sorterat informationen från berättelserna efter samtalsområden. För att göra dokumentationen mera lättillgänglig har vi valt att i vissa fall ta bort uppenbara upprepningar, berättelser med snarlika innehåll samt information som ligger helt utanför denna utvärdering.

5. Urval

I undersökningen ingår återvändande som har varit asyl- eller tillståndssökande och som lämnat Sverige under år 2000 och återvänt till Bosnien, Kosovo och Chile. Valet föll på dessa länder därför att de hade ett stort antal återvändande och återvandrare (redovisas i rapport II) under perioden. Personer som avvisats omedelbart och personer som avvisats av polisen ingår inte i undersökningen.

Vi gick igenom samtliga aktuella akter, som var tillgängliga i Migrationsverkets centralarkiv. De personer som enligt akten ansågs som våldsbenägna eller psykiskt instabila togs inte med i urvalet. De personer från Kosovo som ingick i IPM:s undersökning (en undersökning som Karolinska Institutet genomfört på verkets uppdrag) togs heller inte med.

Flera personer gick inte att nå på plats. Det kunde bero på följande.

- Personen var bortrest.
- Ingen bostad eller person fanns på uppgiven adress.
- Ingen person med det namnet fanns på orten/adressen.
- Inte möjligt att nå bostaden , exempelvis minrisk eller översvämning.
- Personen hade flyttat till annan ort eller land.

Vi har sammanlagt samtalat med 89 personer.

6. Resultat och iakttagelser

6.1 Inledning

I följande kapitel redovisas vad de sökande har valt att lyfta fram i samtalen. Under respektive sammanfattning redovisas exempel på samtal kopplat till samtalsområdet. Övriga samtal kommer att lyftas fram i dialogerna med organisationen i samband med att materialet analyseras i sin helhet.

6.2 Bosnien-Hercegovina

6.2.1 Situationen i Bosnien-Hercegovina – en kort beskrivning

Sedan krigets slut 1995 är Bosnien-Hercegovina uppdelat i två nya entiteter eller enheter: den muslimsk-kroatiska Federationen Bosnien-Hercegovina och Republika Srpska som domineras av serber. Omkring 150 000 människor dog i kriget. Cirka 2,5 miljoner människor drevs på flykt varav hälften inom landet. Fortfarande har ett stort antal av de som flydde utomlands och de som drevs i internflykt inom landet inte återvänt hem.

Svårigheterna att skapa fungerande institutioner och ekonomisk tillväxt i landet har lett till en hög arbetslöshet. Sommaren 2000 saknade mer än 40 % av de arbetsföra jobb, men bakom dessa siffror göms en stor s.k. informell sektor, där många försörjer sig genom svartjobb av olika slag.

Bosnien-Hercegovina är ett av Europas allra fattigaste länder. Lönerna är låga och betalas i många fall ut först efter månadslånga förseningar.

Myndigheternas budgetmedel räcker inte till för att täcka sjukvård, skolor och pensioner och något socialt skyddsnet att tala om finns inte. Däremot får många bosnier hjälp av bättre bemedlade familjemedlemmar, inte minst av dem som fått arbete utomlands.

Kriget innebar att många familjer splittrades och många barn har förlorat sina föräldrar. Fattigdomen har medfört en ökad barnprostitution och ungdomsbrottslighet. Bristen på bostäder är stor. Möjligheten att erhålla eller återfå bostad och arbete är i mycket avhängigt om man lever som etnisk majoritet eller minoritet i området. Hälsovården får en mycket liten del av det bosniska samhället knappa resurser. Många tycks även vara märkta av hopplöshet. I en opinionsundersökning publicerad under år 2000 svarade 62% av landets unga att de skulle lämna landet om de bara kunde.

EU är den största bidragsgivaren och Sverige genom SIDA den sjunde största. Det har funnits ett stort antal MR-organisationer verksamma i Bosnien. Men flertalet frivilligorganisationer har nu lämnat landet.

Daytonavtalet innehåller en ny författning för Bosnien. Landet är idag en sammanhållen stat inom sina internationellt erkända gränser och består av två enheter, Republika Srpska och Federationen. Fullföljandet av Daytonavtalet övervakas av en internationell militär styrka SFOR. Den civila delen av avtalet administreras av OHR (Offices of the High Representative). Den höga representanten har rätt att själv införa nya lagar och avsätta politiker som motarbetar fredsprocessen. Egendomslagstiftningen har vidareutvecklats vilket gjort det lättare att vräka personer som ockuperar hus

tillhörandes t.ex. en person av en annan etnicitet. Detta är en bidragande orsak till att minoritetsåtervändandet har tagit fart.

Den 22 februari 2001 kunde en ny regering för hela Bosnien-Hercegovina tillsättas, den första icke-nationalistiska centralregeringen på mer än tio år.

6.2.2 Personer som omfattades av undersökningen i Bosnien-Hercegovina

Totalt ingick 23 personer från Bosnien-Hercegovina (förkortas i fortsättningen till Bosnien). Bortfallet blev 9 personer. Orsaker till bortfall var bl.a. bristande adressuppgifter och i ett fall hade personen hade åkt vidare till Tyskland. Totalt samtalade vi med 14 personer vid 10 samtalstillfällen. Den yngsta var 23 år och de äldsta var 64 år. I undersökningen ingår två barnfamiljer. I gruppen ingår 7 män, 5 kvinnor och 2 barn.

Nedan visas en samlad bild av den undersökta populationen.

Antal	Kön	Ålder på vuxna	Vistelseid i Sverige	Bostad	Arbete	Pension DM per mån	Stöd från friv.org.
1	m	36	4 mån	kollektivt center	nej	nej	nej
1	64	7 mån	eget hus	nej	320	nej	
1	m	50	9 mån	hus, inneboende	nej	nej	nej
1	53	9 mån	lägenhet	nej	vet ej	nej	
1	m	25	2 mån	föräldrarnas hus	nej	nej	nej
1	m	24	6 mån	föräldrarnas hus	nej	nej	nej
3	m/kv/b	25/24	1 år	hyr ett hus	nej	nej	nej
1	m	23	3 mån	föräldrarnas lägenhet	nej	nej	nej
2	kv/b	53/32	9 mån	lägenhet med flera boende	nej	ja	nej
2	m/kv	63/64	3 år	sonens lägenhet	nej	vet ej	nej

6.2.3 Varför Sverige?

Den avgörande faktorn för att åka till Sverige var att personerna hade en länk till Sverige. I nio fall fanns det släktingar i Sverige och i ett fall en tidigare granne. De flesta uppgav att de hade god kunskap om levnadssituationen i Sverige innan de lämnade hemlandet.

Vid sex samtalstillfällen uppgavs att de kom till Sverige på besöksvisum, varav fyra ansökte om asyl efter inresan och en ansökte om uppehållstillstånd p.g.a. anknytning. En kvinna berättade att hon skulle ha ansökt om asyl redan vid inresan om hon hade känt till att det var möjligt. En person valde att ansöka om asyl under sitt besök när hon upptäckte att hon var allvarligt sjuk. Vid två samtalstillfällen framgick att personerna hade planerat att stanna i Sverige redan innan de lämnade Bosnien. En ung man som återvänt till Bosnien efter en besöksresa berättade att han inget visste om möjligheterna att få asyl i Sverige.

I fyra fall hade personerna ansökt om asyl direkt vid inresan, varav en berättade att han visste att det var svårt att få stanna i Sverige.

Utdrag från samtal

- ?? En kvinna hade fått information om Sverige från sin syster och hennes barn, som bodde i Sverige sedan 70-talet. Kvinnan berättar vidare att maken stannade kvar i hemlandet eftersom de hade hört att om två personer söker visum till Sverige var det svårt att få ett visum beviljat. De ville heller inte lämna sitt hus helt övergivet i Bosnien. Efter ankomsten till Sverige ansökte hon om asyl. ”Jag tyckte inte om att jag som är en ärlig människa tvingades att söka asyl i Sverige bara för att det inte fanns någon framtid i Bosnien.” Paret hade tidigare i Bosnien ansökt vid två tillfällen om tillstånd att få bosätta sig i Australien. De hade fått avslag båda gångerna. Deras dotter bodde tillsammans med man och barn i Sydney.
- ?? ”Jag lämnade Bosnien dels av ekonomiska skäl och dels för att jag mådde psykiskt mycket dåligt av hela situationen efter kriget.” Mannen valde Sverige därför att en granne till honom tidigare rest dit. Han hade information om att det var svårt att få asyl. ”Men jag såg ingen annan utväg och Sverige är ju ett demokratiskt land.”
- ?? ”Vår familj tog sig med hjälp av smugglare till släktingar i Sverige.” Mannen var rädd för att bli rekryterad till Federationsarmén som s.k. frivillig. Han hade inte mycket information om möjligheterna att få stanna, men säger att de var tvungna att försöka.
- ?? ”Reste till Sverige därför att det är ett demokratiskt land, med lagar som är lika för alla oavsett bakgrund.” Mannen fick all information om Sverige från en kusin som bor i Sverige. Han visste inget om möjligheterna att få asyl.

6.2.4 Situationen i Sverige

Samtliga utom en bodde hos sina släktingar d.v.s. i eget boende (EBO) under väntetiden. Den totala vistelsetiden i Sverige blev mellan 2 månader – 1 år. Ett par hade dock bott här i tre år innan de återvände självmant till Bosnien.

Alla vittnar om att vistelsen och bemötandet i Sverige är mycket bra. Personalen på Migrationsverket får mycket beröm. De som nämnde något om de löpande kontakterna med Migrationsverket berättade att det rörde sig om ca 1 gång i månaden och då handlade det om ekonomiskt stöd och inte om återvändande. En person önskade att de med utbildning borde kunna få arbeta istället för att bara utbilda sig. En dotter tyckte att den tolk som anlåtats inte hade tolkat moderns albanska rätt.

Utdrag från samtal

- ?? ”Ni var mycket vänliga och ni ler hela tiden. Det är viktigt och bra att bli bemött så.”
- ?? ”Jag var mycket nöjd med både svenskarna i allmänhet och med personalen på Migrationsverket.”
- ?? ”Vi trivdes mycket bra i Sverige.” Mannen berättar att han lärde sig svenska på Sfi och att han också hade börjat att praktisera på en bilmekanisk firma. Boendesituationen hade varit svår. De bodde först hos en släkting och bidrog med 1000 kr/mån. Släktingen flyttade dock varför den ekonomiska situationen blev mycket svår. ”Men vi hade kämpat på om vi bara fått stanna kvar. Vi vill inget annat

än återvända till Sverige. I Sverige är lagen lika för alla. Jag har bara gott att säga om Sverige och verkets personal. Vi kände oss som riktiga människor när vi var i Sverige.”

6.2.5 Inför återvändandet

I hälften av fallen hade personerna återvänt innan beslut hade fattats i grundärendet. Det berodde på i samtliga fall utom ett att de hade barn eller annan nära anhörig som hade blivit sjuk i hemlandet. De hade inte möjlighet att vänta på att få sitt asylärende prövat i Sverige utan de blev tvungna att återkalla sin ansökan.

En ung man berättar att han åkte hem före beslut därför att han inte hade bostad. ”Jag blev efter en tid utslängd av min farbror. Bostadsbidraget på 500 kr/mån räckte inte för att själv hyra en lägenhet. Den enda utvägen var att återta asylansökan och åka hem.” Mannen säger att han inte hade fått någon information om möjligheten till anläggningsboende som ett alternativ. Alla som åkte hem före verkets beslut hade själva tagit upp frågan om återvändande. Vid två samtalstillfällen framgick att personerna hade åkt hem efter Utlänningsnämndens beslut. Samtliga hade fått hemresan betald.

Information om läget i Bosnien fick personerna genom släktingar i Bosnien och via olika tv-program i Sverige.

Utdrag från samtal

- ?? ”Jag blev tvungen att återvända innan jag fick mitt beslut handlagt i Utlänningsnämnden eftersom min 22-åriga son hade fått samma typ av sjukdom som jag. Jag tror att jag skulle ha haft goda chanser att få ett permanent uppehållstillstånd från Utlänningsnämnden.” Kvinnan nöjdförklarade sig över verkets avvisningsbeslut innan hon återvände självmant.
- ?? ”Under vistelsen i Sverige blev min fru sjuk i Bosnien och jag blev tvungen att åka tillbaka. Migrationsverket betalade hemresan. Vistelsen i Sverige blev totalt 4 månader. Om vi hade varit tillsammans i Sverige skulle vi inte ha åkt tillbaka till Bosnien.” Inga samtal fördes om återvändande med Migrationsverket. Återvändandet var helt hans eget beslut. ”Jag fick information om läget i Bosnien under vistelsen i Sverige genom min familj i Bosnien och TV-program.”
- ?? ”Jag tog upp själv frågan om återvändande och fick beskedet att jag kunde få hjälp med flygbiljetten hem. Jag blev tvungen att ta tillbaka min asylansökan och åka tillbaka till Bosnien eftersom min man hade blivit allvarligt sjuk och han var kvar ensam i Bosnien.”
- ?? ”Jag valde själv att återvända eftersom mamma var sjuk. Det var enda skälet...Jag ser ingen som helst framtid i mitt hemland.”
- ?? ”Det var hjärtat som fick bestämma... längtade bl.a. efter mamma och pappa.”
- ?? I Sverige hade makarna inga direkta kontakter med Migrationsverket. Det var deras son som tog alla nödvändiga kontakter. Däremot blev de informerade av Migrationsverkets personal i samband med att de fick avslagsbeslutet att om de inte åkte hem inom 14 dagar så skulle polisen ta hand om detta. ”Vi är ju inte kriminella så vi åkte hem frivilligt.”

6.2.6 Situationen efter återvändandet

Personerna har återvänt till Bosnien under perioden mars till och med augusti. Samtliga berättar att de har återvänt till en svår situation i Bosnien med hög arbetslöshet,

bostadsproblem, dålig tillgång till medicin och sjukvård. Priserna på medicin och sjukvård är höga.

Ingen av de återvändande hade fått arbete. Två familjer hade pension att leva på. Exempelvis hade ett äldre par 320 DM per månad i pension. I sex av fallen saknades inkomst helt och i två fall saknas uppgift.

Utdrag från samtal

- ?? Kvinnan trodde att vi hade kommit till henne eftersom hon hade skickat brev till Sverige där hon bl.a. tackade för god omvårdnad. Hon hade fått svar från drottningen och lasarettet. "Jag trodde att min handläggare skulle svara." Kvinnan försörjer sig på en låg pension. Hon bor i den lägenhet som makarna köpte före kriget och kontrakten är skrivna i mannens namn. Kommunen menar att lägenheten inte är hennes eftersom den är skriven på hennes man och att de papper som hon har tillgång till om äganderätten till lägenheten inte är giltiga. Hennes f.d. man hade deltagit i kriget på serbernas sida och bl.a. skjutit mot staden. Kommunen har skickat andra hyresgäster för att de ska titta på lägenheten. Hon är orolig över om hon ska få behålla lägenheten och hela sin situation i Sarajevo.
- ?? Ett par bor på ett kollektivt center utanför Tuzla. På kollektivt centret bor ca 5 000 personer. Området består av en mängd tvåplans hus byggda i sten på ett avgränsat område högt uppe på ett bergsområde. Vattnet i området var dåligt och sjukdomar härjade i området. Mannen var inte registrerad som boende på området utan bodde där "svart". Båda var sjuka. Mannen berättade att han har problem med ryggen och det fanns ingen hjälp att tillgå för att få medicin. Medicin är dyrt i Bosnien. Paret flyttade till centret eftersom de inte hade tillgång till varken mat eller boende. Mannen har inget arbete och kunde inte betala någon hyra. De bodde i ett rum som var ca 3x3 meter. Information om centret var svår att få tag i. Det var mer av en slump att de fick reda på att det fanns till. Familjen är splittrad och de lever i en mycket svår situation. Deras barn bor hos hans föräldrar. Mannen säger att han behöver hjälp för att få tillbaka familjens hus.
- ?? "Mina föräldrar har lyckats byta sitt tidigare hus i Banja Luka med en serbisk familj till det hus de nu bor i. Jag bor nu tillsammans med dem." Mannen har inga särskilda framtidsplaner. Hans pass har gått ut och han är rädd för att Federationsarmén ska kalla in honom.
- ?? "Vår nuvarande situation är svår. Dels är vi skyldiga en släkting 8.000 Dm för resan till Sverige, dels har vi en hyresbostad som kostar 400 Dm/månad. Ingen av oss har arbete och inga som helst utsikter att få något." Att de klarar sig nu är att de får ekonomiskt stöd från släktingar i Sarajevo. "Framtiden ser mycket mörk ut. Vi vill helst återvända till Sverige." Mannen är fortfarande rädd att bli inkallad i Federationsarmén och han vill inte kriga mer.
- ?? "Jag söker ständigt jobb. Men det är i stort sett omöjligt utan kontakter, man måste känna någon". Kvinnan ser mycket mörkt på framtidsutsikterna i Bosnien. Mamman har en pension men den är dålig. Mamman och dottern tänker återigen försöka ta sig till Sverige. Kvinnan säger att deras socialhandläggare i samband med återvändandet sagt att de kunde ha en chans om de försöker en gång till. "Vi skulle vända oss till ambassaden här i Sarajevo och samtidigt låta min bror i Sverige lämna in en ansökan om UT och sedan vänta på svaret här".

6.2.7 Kontakter med frivilligorganisationer m.fl.

Ingen av dem som hade återvänt till Bosnien hade fått någon hjälp eller stöd från någon frivilligorganisation under vistelsen i Sverige, inför eller under hemresan eller i hemlandet, med undantag för den familj som bodde på det kollektiva centret utanför Tuzla.

Utdrag från samtal

?? En kvinna berättade om sina försök att få hjälp i hemlandet på följande sätt. ”När jag sökte hjälp på svenska ambassaden fick jag ansökningshandlingar och beskedet att jag har ingen chans att få åka tillbaka till Sverige. Det är svårt att ta sig härifrån. När jag vände mig till UNHCR fick jag beskedet redan av vakterna att personalen hade mycket att göra och det fanns inte någon som hade tid.”

6.3 Kosovo

6.3.1 Situationen i Kosovo - en kort beskrivning

Kosovo har en befolkning som till 90 procent består av albaner. Merparten av befolkningen livnar sig på jordbruk. Många Kosovoalbaner överlever endast med hjälp av pengar som släktingar skickar hem från utlandet.

Provinsen miste sitt självstyre 1990. År 1992 valdes Ibrahim Rugova till kosovoalbanernas president vid en inofficiell omröstning och återvaldes 1998. Våren 1998 gick serbisk polis mycket hårt fram för att få tag på UCK-medlemmar och vapen bland albanerna. Under sommaren 1998 utbröt rent krig i provinsen. Stora mängder serbisk specialpolis och militära trupper sattes in mot UCK-gerillan, som led svåra nederlag. Husen i albanska byar brändes ner och en del av ruinerna minerades.

I februari 1999 inleddes förhandlingar om fred och ett avtalsförslag lades fram som serberna vägrade att skriva under. NATO angrep den 24 mars 1999 militära mål i Serbien, Montenegro och Kosovo. Serbiska styrkor svarade med att sätta igång en offensiv mot städer och byar i Kosovo. Bombkriget och Milosevics etniska rensning satte igång en enorm flyktingvåg. Cirka 900 000 Kosovoalbaner flydde till Albanien, Makedonien och Montenegro.

Samma dag som NATO-bombningarna stoppades, den 10 juni 1999, antog säkerhetsrådet resolution 1244. En internationell NATO-ledd styrka, KFOR, gick in i Kosovo och de jugoslaviska styrkorna drog sig tillbaka. I och med resolutionen etablerade FN UNMIK (United Nations Mission in Kosovo). I praktiken etablerades denna dag en sorts internationellt protektorat i Kosovo, och Belgrads kontroll över provinsen upphörde. Flyktingvågen tog dock inte slut i och med kriget. Albanerna inledde en ny etnisk rensning. Denna gång tvingades serber, romer och slaviska muslimer att lämna Kosovo. UNMIK och KFOR kunde inte hindra albanernas hämndaktioner.

Det politiska livet i Kosovo domineras idag av grupperingarna kring före detta UCK och kring LDK:s ledare Ibrahim Rugova. Den 1 februari 2000 trädde Joint Interim

Administrative Council (JIAS) officiellt i kraft. Till JIAS är 19 olika "departement" kopplade. IAC fungerar i praktiken som en regering för Kosovo. Den 28 oktober 2000 hölls lokalval i Kosovo. Serberna i Kosovo bojkottade valen. Valets segrare blev Ibrahim Rugova.

Situationen i Kosovo präglas idag av landets bristande förmåga att själv etablera ett fungerande och rättssäkert samhällssystem. Som ett exempel förekommer omfattande korruption inom rättsväsendet, särskilt inom poliskåren och domarämbetet.

Det finns drygt 700 000 flyktingar i Förbundsrepubliken Jugoslavien, varav cirka 295 000 från Kroatien, cirka 200 000 från Bosnien och 220 000 serber från Kosovo. Sedan 1992 har drygt 18 000 lämnat landet med hjälp av UNHCR.

6.3.2 Personer som omfattades av undersökningen i Kosovo

I undersökningen ingick 40 familjer. Bortfallet blev 27 familjer. Det berodde bl.a. ofullständiga adressuppgifter och att de hade fortsatt vidare till annat land.

Vi har samtalat med 10 familjer och 3 ensamstående. Undersökningen omfattar totalt 55 återvändande. Det är en ganska jämn fördelning mellan vuxna män och kvinnor. Sex familjer hade minderåriga barn varav fyra familjer hade fler än två barn. Åldersfördelningen bland vuxna var från 24 till 87 år.

Nedan visas en samlad bild av den undersökta populationen.

Antal	Kön	Alder på vuxna	Eva- kuerad	Vistelse- tid i Sverige	Bostad	Arbete	Pension e. annan ink.	Aterv. bidrag	Stöd/hjälp fr. friv.org m.fl.
4	m/kv/b	40/38	ja	1 år	hus	nej	nej	ja	nej
1	m	24	nej	1 år 5 mån	föräldr. hus	nej	nej	nej	nej
6	m/kv/b	ca 30	ja	10 mån	hus, litet rum	egen affär	nej	ja	nej
6	m/kv/b	ca 40	ja	11 mån	hus	nej	nej	ja	nej
8	m/kv/b	51/42	ja	12	hus	lärare (m)	vet ej	ja	Mtrl. yttertak
3	m/kv/b	33/29	ja	1 år 7 mån	uthus	nej	nej	nej	nej
11	m/kv/b	59/43	ja	11 mån	hus	ja (m)	nej	ja	nej
3	kv/b	42	ja	10 mån	hus	nej	fr. Tyskl.	ja	ja, byggmtrl.
3	m/kv/b	51/45	ja	1 år 1 mån	lägenhet	ja (kv)	nej	ja	nej
1	kv	87	nej	9 mån	hus	nej	nej	nej	nej
2	kv/b	86	nej	1år 11 mån	camp/skjul	nej	nej	nej	ja, shelter
4	m	42	nej	3 år	tillf. bostad	ja	lön	ja	nej
3	m/kv/b	68/62	ja	1 år 1 mån	hus	nej	nej	ja	nej

6.3.3 Varför Sverige?

De flesta hade flytt undan kriget och förföljelsen. Många hade tidigare evakuerats från lägret i Stenkovac. Sju av tretton hushåll hade släkt i Sverige och hade fått sina kunskaper om Sverige genom släktingarna.

Endast en familj sade att det var en slump att det just blev Sverige. De hade fått hjälp av smugglare som också hade ordnat svenska pass åt dem. En kvinna som hade flytt till Albanien fick hjälp av en sonson att ta sig till Sverige och en man som befann sig i lägret i Stenkovac hade fått hjälp av 2 journalister att ta sig till sina släktingar i Sverige.

En familj hade valt Sverige därför att ryktet sade att Sverige var ett bra land. ”Landet är bra om man har barn eller behöver medicinsk vård och för dom som kan uppföra sig bra men för andra är det ett hårt land.” En annan familj motiverade valet av Sverige så här. ”Sverige har haft en så humanitär politik för dem som sökt skydd tidigare.” Familjen blev utvisad och uttryckte en besvikelse över den behandling de fick.. En familj hade i lägret önskat att få komma till Sverige först i tredje hand. Familjen kände till att Sverige hade en välutvecklad skola och att standarden för hälsa och trygghet var bra.

Utdrag ur samtal

- ?? Familjen evakuerades från Stenkovac. Anledningen till att familjen valde Sverige berodde på att de hade kunskaper redan innan kriget om kulturen i Sverige och att Sverige var ett lugnt och utvecklat land. I Stenkovac sades också att de skulle bli väl omhändertagna av det svenska samhället under vistelsetiden i Sverige.
- ?? Familjen evakuerades från Stenkovac och fick information om att det var nödvändigt att åka till ett tredje land i väntan på att Kosovo rensades på minor. Familjen på 11 personer hade i första hand önskat att få komma till Schweiz, i andra hand till Tyskland och i tredje hand till Sverige. I Schweiz hade han vänner och släktingar. Han hade hört att Tyskland var bra genom en vän. I Sverige att skolan var väl utvecklad och standarden för hälsa och trygghet var bra. Schweiz och Tyskland ville inte ta emot familjen och Sverige sa ja.
- ?? Två makar 62 och 68 år gamla och deras dotter 38 år som vistats i Sverige 13 månader och återvände den 7 juni i år. Familjen hade flytt och lämnat allt. Dottern berättar: ”Det gällde att rädda sitt liv”. De bodde en månad i tält i lägret i Stenkovac. Familjen antecknade sig på en lista att de önskade komma till Sverige eftersom en son är bosatt där.” När vi satt på flygplanet till Sverige infann sig en känsla av frihet.
- ?? En kvinna 87 år reste till Sverige under kriget. Hon har bott hos sin son i Sverige i ca 8 månader. Efter ett tag avled sonen av en hjärtinfarkt och efter det ville hon återvända hem.

6.3.4 Situationen i Sverige

Återvändarna har i allmänhet vistats i Sverige mellan ett och två år. En person hade vistats i 3 år i Sverige. Samtliga hushåll utom två har bott i anläggningsboende. Två äldre kvinnor har bott hos sina barn i Sverige.

Samtliga är oerhört tacksamma för den hjälp de fick i Sverige. De anser att de blivit mycket väl bemötta. ” I Sverige hade vi trygghet, lägenhet, vänner och ett socialt nätverk och vi såg inte bilden av mycket mutor och korruption... Vistelsen i Sverige kan inte beskrivas med ord utan liknas vid den känsla som finns när en mor tar hand om sin baby... Vi blev väldigt glada över att få komma till Sverige. Människorna som vi mötte ägnade mycket tid åt oss och vi fick också tid att bearbeta våra traumatiska upplevelser. Ni ska vara stolta över ert land”.

Migrationsverkets personal får ett mycket gott betyg. De beskrivs som hjälpsamma och bra.

Utdrag ur samtal

- ?? ”Vi blev väl omhändertagna av det svenska samhället under vistelsetiden i Sverige. Tiden i Sverige hade blivit bättre än vad dom hade kunnat föreställa sig. De fick

den hjälp och det stöd de behövde och de var mycket tacksamma för detta. ”Allt var i ordning”. De kunde känna sig trygga. Det som hade sagts i Stenkovac stämde. Vi fick ett tidsbegränsat uppehållstillstånd på 11 månader. På förläggningen kunde vi vila oss efter upplevelserna och efter 25 dagar började vi utbildningen.

Vistelsetiden var inte någon förlust av tid utan vi var mycket intresserade av att få lära oss olika saker”. Vistelsetiden i Sverige blev 13 månader och 4 dagar.

?? ”Vi blev mycket bra bemötta och behandlade i Sverige. Med folket som visade sin öppenhet, så lämnade Sverige ett mycket bra intryck.” De tyckte att Migrationsverkets handläggare var mycket hjälpsam och bra. Mannen mådde psykiskt mycket dåligt efter kriget. Han hade svårt att fungera på förläggningen eftersom det ofta var bråkigt och stökigt. Polisen kom flera gånger till anläggningen. ”Det fanns konstigt folk där – kriminella personer från Bosnien.” Under en period vågade mannen inte visa sig ute. Mannen berättade att handläggaren sa. ”Du ska inte ta så hårt det andra gör här. Jag skulle vara världens gladaste handläggare om alla här kunde tänka och fungera som du. Personalen fick hantera svåra situationer med stökiga och bråkiga personer. Ändå hade de tid för minsta småsak för oss. De var nästan som föräldrar.” Paret fick Sfi-utbildning men ingen annan utbildning eller arbete. De sparade pengar genom att ”låsa sig inne” i ett helt år och inte göra något. Vid två tillfällen fick de också ekonomiskt bidrag från släktingar i USA. På så sätt lyckades de få med sig en liten summa pengar för att utrusta sitt hem i Kosovo.

?? Mamman i familjen kom ifrån de övriga under flykten. Hon lyckades så småningom resa till Sverige för att återförenas med familjen. ”Men vi fick ingen hjälp av någon i samband med detta. Vi fick spara av dagbidraget och fick hjälp av mina syskon för att få ihop till flygbiljetten.” Migrationsverkets personal får ett bra betyg, utom då de inte hjälpte till vid återföreningen med mamman i familjen.

6.3.5 Inför återvändandet

48 personer av 55 valde att återvända innan 11-månaders tillståndet gick ut. De flesta sa att de valde att återvända eftersom de hade fått information om att det var lönlöst att söka asyl och/eller att det var omöjligt att få asyl och att en asylansökan skulle leda till att återvändandebidraget skulle gå förlorat. De ville inte riskera att åka hem utan några pengar.

En handläggare hade sagt: ”Om vi ger er tillstånd skulle vi få hit många andra från hela världen. Ni måste själva resa tillbaka och bygga upp ert land, för ingen annan kan det om ni inte själva gör det.” I samband med detta fick de veta att de skulle förlora återvändandebidraget på 30.000 kr för deras familj om de sökte asyl. På en förläggning hade personalen sagt ”att vi kan åka hem eller stanna kvar ett tag till, men vi skulle utvisas i alla fall.” En annan familj bestämde att det var bättre att åka själv än att bli omhändertagen av polisen eftersom de ändå skulle utvisas. I ett fall hade kvinnans son dött i Sverige och hon hade inget annat alternativ än att återvända. Flera familjer berättar om att den bild av läget i Kosovo som förmedlats av handläggare på Migrationsverket inte alls stämde med den verklighet som mötte dem. Det gällde uppgifter om att det skulle finnas flera organisationer på plats som skulle kunna hjälpa dem. Ett par familjer hade förstått att de skulle kunna kontakta hjälporganisationer direkt när de kom tillbaka och få den hjälp de behövde. Någon familj hade även fått information om att man även kunde kontakta kommunen för att få hjälp när man kom hem. En familj hade också informerats om att mannen som är lärare skulle få jobb efter hemkomsten med en lön på 700 Dm i månaden och att de skulle få hjälp med allt. (Det

visade sig att lönen var 250 Dm.) Personal på verket har också uttryckt att det var viktigt att de deltog i återuppbyggnaden av sitt hemland för vem skulle annars göra det.

Två familjer hade försökt få möjlighet att återvända etappvis för att hinna reparera och förbereda den övriga familjens hemkomst men de hade inte fått någon förståelse för detta från Migrationsverket. Den ena familjen uttryckte att de hade inget annat val än att söka asyl p.g.a. det katastrofala läget hemma.

En familj säger att deras handläggare hade lovat att de skulle få komma tillbaka till Sverige inom två år om de återvände. Handläggaren hade sagt att om de blev avvisade så skulle de inte få komma tillbaka inom två år. ”Vi hade förstått det så att om vi åker tillbaka till Sverige inom två år får vi betala tillbaka bidraget men samtidigt får vi en förlängning av uppehållstillståndet. Det tänkte vi försöka klara av.”

Ett par familjer säger att de inte fått någon information alls om läget i Kosovo. De övriga berättar att de fick information på olika sätt genom att titta på tv, video, prata med sina släktingar i hemlandet etc.

Utdrag ur samtal

- ?? En man säger: ”Vi blev lite rädda i Sverige. Man sa till oss att om vi inte åker nu får vi inget återvändandebidrag, så vi hade inte så mycket att välja på. Vi sa att det är lika bra att ha någonting istället för ingenting så vi var tvungna att välja att återvända.”
- ?? Familjen hade bra kunskap om läget i hemlandet. De hade exempelvis fått se deras raserade hus på video. ”Inför återresan fick vi pengar och mer kunde vi inte begära. Vi hade startat ett krig, vi skulle inte komma och be om hjälp.”
- ?? Familjen bestämde sig för att åka hem frivilligt redan i april eftersom de hade fått besked om att de ändå skulle utvisas. ”Bättre att åka själv än att bli omhändertagen av polisen. Personalen sa att vi får 5 000 kr per person och kan använda pengarna för att bygga på huset. Om tiden löper ut får ni inte bidragen”. ”Vi fick veta lite grann om läget i Kosovo genom våra anhöriga som var kvar. Den informationen stämde mer eller mindre”. ”Vi ville komma till vårt land”. Sonen sa att mamman mer eller mindre tvingade dem. ”Själv ville jag inte åka tillbaka till Kosovo”. Mamman var rädd för att någon skulle ta deras hus.
- ?? Makarna hade haft ett informationssamtal 1 månad innan återvändandet. Familjen hade fått följande besked. ”Om du söker asyl, så inom en månad max kommer ni ändå att utvisas och i samband med det kan ni förlora ert bidrag.” De valde att åka hem innan det tidsbegränsade tillståndet gick ut eftersom det skulle bli ännu svårare sen. ”Vi blev erbjudna 30.000 kronor. Vi skulle behövt ha haft svar på följande innan vi hade återvänt. Hur ska ni klara er när vintern kommer? Hur ska ni klara er ekonomiskt? Finns det något arbete att få?”
- ?? En kvinna återvände från Sverige men fick inget återvändandebidrag eftersom hon återvände via en son i Frankrike.
- ?? Han hade ingen stöd och hjälp från Migrationsverket inför sitt beslut om att återvända. Han pratade istället med sin familj och anhöriga. ”Personalen på Migrationsverket lovade att vi när vi kom tillbaka till Kosovo skulle vi få mycket stöd och hjälp, även av IOM. De namngav t.o.m. en organisation som jag besökte men de kunde inte hjälpa mig.
- ?? ”Det som avgjorde att vi återvände var att handläggaren informerade om att det var enda chansen för att få återvändandebidrag på 5.000 kr/person.

- ?? ”Först ansökte jag om återvändandebidrag men sedan återtog jag ansökan. I stället ansökte jag om asyl, eftersom jag hade hört hemifrån att det skulle bli svårt att återvända, att det inte fanns några chanser där. Men sedan hände ingenting och det var tråkigt att gå och vänta ...och efter att handläggaren sagt att chanserna var mycket små att få ansökan beviljad tog jag tillbaka den. ...Migrationsverket informerade också om att det inte är några problem att återvända. Det skulle finnas så många väletablerade organisationer som hjälper de som återvänder. Min handläggare sa – varför inte åka tillbaka. Det finns många organisationer från Sverige, Tyskland o.s.v., du kan få jobb där...allting är så noga organiserat redan när du anländer till Pristina – men inget av detta stämde!” Han berättar också att han blev mycket besviken när han förstod att han missat chansen att få återvändandebidraget på 5.000 kr.
- ?? ”Vi återvände för att ta hand om vårt skadade hus och vår gård.” De berättar att alla hade blivit informerade om att det skulle gå mycket bra att återvända. Flera organisationer skulle finnas på plats. ”Man målade upp en mycket fin bild, allting skulle gå så smidigt, enligt dom så saknades bara blommorna – ett riktigt paradiset. De pekade flera gånger på att Europa investerar väldigt kraftigt. Man har börjat med återuppbyggnad och att hjälp kommer inom mycket kort tid. ..Men aldrig sa handläggaren att Sverige kommer att göra insatserna. Allting gavs som en allmän bild för att övertyga oss om att åka hem. – Ni ska åka tillbaka, hjälpen finns från världssamfundet – men inget konkret om hjälp från Sverige direkt.”

6.3.6 Situationen efter återvändandet

Tio familjer har fått återvändandebidrag. Två äldre kvinnor säger att de inte fått något sådant. De hade bott hos sina släktingar i Sverige och åkt hem frivilligt. En familj hade sökt asyl och därför hade de inte fått återvändandebidrag.

Många hade lämnat Sverige med förhoppningar om arbete, försörjning och boende. De flesta upplevde att informationen som de hade fått i Sverige inte stämde med den verklighet som mötte dem. Återkomsten till hemlandet blev många gånger chockartad. En person beskrev att det tog 3-4 månader att förstå vilken situation de hade hamnat i. Flera uttrycker också att det är svårt att etablera sig i Kosovo igen. Mycket hade förändrats i landet under den tid de varit borta. Grannarna till en familj som återvänt hade ifrågasatt varför familjen överhuvudtaget hade återvänt.

Arbetslösheten är mycket stor i Kosovo. Samtliga familjer utom två uppger att de har en mycket besvärlig ekonomisk situation. I fyra av tretton familjer fanns det någon i familjen som hade arbete. I ett fall rörde det sig bara om en tillfällig anställning för en hjälpporganisation. En familjeförsörjare arbetade i Tyskland. En man arbetade som lärare och en som vaktmästare på en skola. I en familj hade både mannen och hustrun arbete på en fabrik. En annan familj hade försökt öppna en liten affär i en by. Två äldre var pensionerade men hade ingen tillgång till pension. Övriga familjer hade inte några inkomster av arbete eller pension. De som arbetade hade mycket låga löner. En pappa som har nio barn att försörja uppger att han får 150 Dm i månaden som vaktmästare på en skola, men att han inte hade fått sin lön på tre månader. En lärare som har elva personer att försörja fick 200 Dm i månadslön. Han hade dock inte fått sin lön utbetald de senaste tre månaderna.

De flesta hade levt på sina återvändandebidrag och eventuellt sparade medel. Pengarna hade i många fall använts för att reparera hus och skaffa sig nödvändiga husgeråd. De familjer som hade varit utomlands förväntades också ibland kunna hjälpa de släktingar

som varit kvar i Kosovo under kriget. En man berättar att hans granne som varit i Tyskland fått arbete genom att Tyskland etablerat företag som anställer återvändande därifrån. Han hade själv försökt få arbete där men misslyckades eftersom det är bara återvändande från Tyskland som hade den möjligheten.

Nio familjer hade hus som hade förstörts och brunnit under kriget. Av dessa har sex familjer återvänt till sin resterna av sina hus. Fem familjer har lyckats renovera några rum i bottenvåningarna. Under sommaren hade en familj bott i ett UNHCR-tält under den tid det tagit för dem att göra ett par rum beboeliga i huset. En annan familj bodde fortfarande i ett uthus med jordgolv på sin gård. En familj bodde i en lägenhet i Pristina och hade inte lyckats komma igång med någon reparation av sitt hus. En familj höll på att bygga ett nytt hus. En 87-årig kvinna med sin utvecklingsstörde son bodde på ett s.k. shelter. Detta bestod av ett litet skjul av masonit i en camp (boendeyta ca 2x3m). Av de övriga hade fyra familjer kunnat flytta in i sina hus direkt. Inga ägodelar hade funnits kvar i två av husen. Två hus fanns kvar i orört skick. Släktingar hade tagit hand om dessa.

Fyra familjer uttrycker att de är beroende av läkarvård och mediciner, men att detta är mycket dyrt.

Utdrag ur samtal

- ?? Huset i Kosovo finns 10 km från Pristina och är i ruiner. ”Vi får börja om sten för sten”. Familjen bor nu i en lägenhet i en källarvåning i Pristina. De ägde lägenheter redan innan kriget. Den har dom försökt återställa den med återvändandebidraget, totalt 15 000 kr. De har inte fått något stöd i Kosovo för att komma igång med byggandet trots att dom har sökt hjälp. Mannen vill ha tillbaka sitt tidigare arbete men det är svårt. Den verksamheten finns inte idag. Idag hoppas han på att hitta något annat arbete. Han har varit i kontakt med några svenska företag. Frun har ett tillfälligt arbete i 6 månader för en frivillig organisation ”Action against hungry”. Hon packar mat och andra tillhörigheter till behövande. Familjen menade att det behövs en längre tid för att förbereda sig inför ett återvändande. ”Ja, minst ett år. Det tar dessutom ca 4 månader att återhämta sig när man kommer till hemlandet. Pengarna räcker inte. Jag fick 15 000 kr. Vi vill inte vara beroende av andra. Jag har tidigare alltid hjälpt andra som levt under ständig hot. De som kommer från andra länder förväntas också hjälpa släktingar och vänner med pengar i hemlandet.”
- ?? Familjen består av man, hustru och tre barn. De bodde i samma hus som innan kriget och de båda äldsta sönerna har hjälpt till att renovera huset. De hade också inrett några rum i bottenvåningen. Grannarna hade undrat varför de hade rest hem igen. Mamman trivdes bra i Kosovo. Sonen hade ångrat sig. Han trivdes bättre i Sverige. Varken mamman eller sönerna hade något arbete. Pappan skickade pengar från Tyskland där han bor sedan många år.
- ?? Familjen med 9 barn är tillbaka i sitt hus inte långt från den serbiska gränsen. De vill tillbaka till Sverige. Mamman som är sjuk klarar inte kylan längre. Barnen är rädda för att de har sett fyra beväpnade maskerade män som tar sig in i husen på nätterna. Det sätter skräck i byn. När familjen återvände till hemmet fanns inget kvar i huset. Allt innehåll i huset var rensat t.o.m. fönstren. Familjen berättade att de hade kunnat köpa en del tillhörigheter från den lägenhet som de lämnade i Sverige bl.a. en tv och en stereo. Pappan försörjer hela familjen på 150 DM i månaden som vaktmästare på skolan. Han har inte fått lön på 3 månader. Jordbruket är heller inte igång eftersom traktorn användes för att fly till Makedonien. Det har svårt att klara barnens skolgång. Det kostar pengar och skolan för de äldre barnen är långt från hemorten. Pappan har också hjärtbesvär och är beroende av

medicinering. Grannarna förstod inte alls varför dom kom tillbaka till Kosovo. ”Ni har gjort ett stort fel när ni kom tillbaka.” ”Varför har ni åkt tillbaka?” Fadern ville att familjen skulle få komma tillbaka till Sverige under en kort period för barnens skull. Barnen kan inte koppla av och rädslan är för stor. Han hade också sökt upp Margareta Seidjaj i Pristina för att få komma tillbaka till Sverige.

Återvändandebidraget var slut.

- ?? En kvinna återvände tillsammans med sin son som är helt beroende av henne pg a handikapp. Hon bor nu i ett litet skjul av masonit i en camp (boendeyta ca: 2x3 m) tillsammans med sonen. Kvinnans två hus i byn är helt utbrända. Både hon och hennes son är sjuka och beroende av mediciner. En annan son har pratat med kommunen flera gånger om deras situation, men inte fått hjälp.
- ?? Dottern har tagit kontakt med sin kommun, men det är inte mycket man kan få av dem. Dottern arbetade tidigare som administratör på en polisstation. Hon är arbetslös nu. De bor i sitt gamla hus. Huset var tomt när de kom tillbaka och de har fått renovera en hel del bl.a. badrummet. De anser ändå att de har haft tur om de jämför med de personer som bott i byarna och som har förlorat allt. Dottern söker nu arbete. ”Men vart man än kommer kräver de att man ska kunna engelska och data. Det är många som söker och konkurrensen är hård.”
Hon säger att hon har ångrat sig att hon kom tillbaka och hon skulle vilja tillbaka till Sverige. ”Det tar mycket lång tid att hitta sig själv här och många i Kosovo idag tänker bara på sig själva. Tidigare hjälpte man varandra på ett annat sätt.”
- ?? Kvinnan som är 87 år bor i sitt gamla hus. Hon är sängliggande och har kateter. Hon kan inte gå och är helt beroende av hjälp från sina släktingar. Sonen får betala den medicin som hon behöver.
- ?? Mannen och kvinnan har två barn. Båda makarna har fått arbete i Kosovo. Han är utbildad teknolog och arbetar nu i en möbelfabrik. Hans fru arbetar också i en fabrik. Tillsammans tjänar de 680 D mark i månaden. Han håller just nu på att bygga ett hus till sin familj.
- ?? ”Tyvärr fick vi problem med min mans jobb bara efter två månader. Hans arbetsgivare begärdes i konkurs. Så nu är han arbetslös och vår ekonomiska situation går snabbt utför.” För kvinnan är det svårt att få arbete. ”Man anställer i stort sett bara ogifta kvinnor eftersom gifta kvinnor är så upptagna med hem och barn.” De berättar också. ”Barnen frågar nästan varje morgon – mamma, pappa när ska vi åka tillbaka till Sverige?”
- ?? ”Situationen nu är hopplös. Jag bor med mina föräldrar och min bror i deras gamla hus. Men endast ett rum på nedervåningen går att använda. Vi har ingen elektricitet på kvällar och nätter och vatten endast ca: 2 timmar per dag. Det går inte att få hjälp från kommunen. Återuppbyggnaden administreras till stor del av tyskarna. Tyska företag har etablerat sig och ordnar arbete med bl.a. återuppbyggnad av hus. Tyskland har en stor återvändandegrupp i området. Bara de som återvänt från Tyskland får hjälp och stöd. ”De hjälper sina återvändande. Deras återvändande får jobb där med lön.”
- ?? ”Vi informerades om att flera organisationer skulle finnas på plats. Och att de bara skulle kontakta dem för att få hjälp med det behöver. Efter hemkomsten visade sig den informationen inte stämde alls. Ingen hjälp gick att få och det är fortfarande på det viset.” Familjens hus är helt förstört på övervåningen. När det regnar måste de vara vakna för att ta hand om vattnet som regnar in. De har lyckats inreda ett större rum på nedervåningen till en affär. Det har gått med hjälp av återvändandebidraget. De själva bor i ett litet rum på ca: 3x3 meter. Det används som kök, vardagsrum och sovrum för sex personer. ”Vi har inget badrum, ingen tvättstuga – ingenting.” Framtiden för barnen ser inte alls ljus ut. De brukar säga. ”När ska vi åka tillbaka till Sverige – där finns ju allt det som vi inte har här.” De trivdes

mycket bra med både dagis, skola och kamrater och förstår inte varför vi lämnade det. Ni måste förstå att vi på något sätt fått chansen att uppleva ”paradiset” men att det tagits ifrån oss. En sån upplevelse gör det extra svårt att återvända till sitt land, att orka med att kämpa och återetablera sig.”

?? Mannen berättar att han har svårt att koncentrera sig på att lösa situationen för sin familj, att ta sitt ansvar. Han känner sig låst i en situation som han inte kan hantera. Han tänker ofta på Sverige.

”Jag önskar att familjen skulle vara med på ett av flygplanen som jag ser lämna Pristina varje dag.” Även familjen i övrigt upplever det svårt att återanpassa sig. De säger att den ordnade och fina situation de hade i Sverige, med bl.a. mycket bra dagis och skola för barnen, har för alltid påverkat dem. Mannen säger. ”Det känns som de 12 månaderna i Sverige – som att man skulle vara hjärntvättad.” De önskar sig tillbaka, åtminstone för en period av fem till sex år. Sedan skulle de återvända till Kosovo. Deras framtidsplaner är att ändå försöka återvända till Sverige och söka UT. Detta trots vetskapen att chanserna är minimala. Mannen säger samtidigt att en förutsättning för att kunna återetablera sig i Kosovo skulle vara att få ett arbete.

?? ”Vår situation efter hemkomsten stämde inte med vad Migrationsverket sagt.”

Familjen plus mannens föräldrar bor i de två rum i huset som är beboeliga. Det finns ett UNHCR-tält på gården där de bodde under sommaren, som nu fungerar som förråd.

?? ”Situationen nu är svår, den är som i Stenkovac. Under kriget stals familjens bil, en lada med fem ton vete, majs och deras kor. De bor i ett mycket litet oisolerat uthus med jordgolv. Det består av ett litet rum med en järnspis och några madrasser att sova på. Mannen säger. ”Ingen har hittills brytt sig om den situation just vi har förrän nu. ...Det glädjer oss att ni nu är här och kan bekräfta det som vi försökte övertyga myndigheterna om.”

6.3.7 Kontakter med frivilligorganisationer m.fl.

Inför återvändandet har ingen varit i kontakt med någon frivilligorganisation eller deltagit i något projekt som påbörjats i Sverige för att få stöd inför återvändandet.

Däremot berättar en familj att Migrationsverket spred information från SIDA om stödprojekt för återvändande. Syftet skulle vara att hitta kvalificerade yrkesmänniskor inom olika områden, bl.a. ekonomer. Alla som var intresserade fick skriva upp sina namn, hemadresser och yrkesområden för vidare kontakter efter återvändandet. Båda makarna skrev upp sig på en lista som intresserade att arbeta inom t.ex. kooperativa lantbruk/företag. De berättar att alla knöt stora förhoppningar till detta. Men inget har hänt! Kvinnan berättar att hon var engagerad i Sverige i organisationen ”Kvinna till Kvinna”. Hon blev tillfrågad om hon ville fortsätta sitt engagemang efter hemkomsten. Men hon menade att det inte går att hjälpa andra innan man kan klara sig själv och har sin försörjning ordnad.

Av tretton familjer är det endast fyra som lyckats få någon form av hjälp av hjälporganisationer och kommuner i Kosovo. Två familjer hade fått material till yttertak. Arbetet får man ordna själv. En kvinna med son bodde i ett s.k. shelter och hade fått det via kommunen. En familj hade fått låna ett UNHCR-tält. Övriga familjer uppger att de försökt få hjälp på olika sätt antingen genom att ta kontakt med kommuner eller direktkontakt med olika hjälporganisationer. Kriterierna för att få hjälp genom kommunen uppges vara hårda. De som hade varit kvar under kriget prioriteras. Återvändande från Sverige prioriterades bort eftersom de ansågs få hjälp av släktingarna.

En familjefar berättar: ”När de kom tillbaka till byn försökte jag få hjälp. Jag pratade först med byns ordförande. Sedan vände jag mig till organisationer som var registrerade för att hjälpa befolkningen. Begärde att få ett tält för att ha någonstans att sova under tiden vi gör huset beboeligt. Då sa de att de inte hade några tält att dela ut och att de som kommer från Sverige redan hade fått stöd. Vi vet att ni har fått tillräckligt. Ni kan inte få mat och inte bli registrerade för att få något stöd.”

De flesta av de familjer som inte fått någon hjälp berättade liknande historier om att de inte ansågs prioriterade p.g.a. att de bott utomlands.

En man uttryckte: ”Hjälpporganisationernas arbete når inte ut till befolkningen. Den når endast en liten krets. Det finns många unga killar och tjejer som försöker hjälpa. Jag brukar säga till min fru att ska vi inte bjuda in dom och ta hand om dom i stället.” Ett annat uttalande: ”Det finns hjälpporganisationer som delar ut mat (2 l olja och 50 kg vete) men vi får inget eftersom styrelsen anser att de personer som varit utomlands inte ska få något för dom har ju inte varit till någon hjälp här.”

Situationen för de som återvänder från olika länder är skiftande. En del familjer har fått ta med sig spisar, tvättmaskiner, mikro etc. En familj hade frågat sin handläggare i Sverige om det var möjligt att ta med sig madrasser till sina tre barn, men handläggaren hade sagt att det inte var tillåtet.

Flera familjer uppger att de skulle vilja återvända till Sverige om de kunde.

Utdrag ur samtal

- ?? ”När vi anlant till Pristina tog vi genast kontakt med kommunen. Men när de förstod att vi återvänt från Sverige sa de att ingen därifrån får hjälp, därför att vi redan fått ekonomisk hjälp. De sa – du hade inte behövt återvända hit, du kunde ha stannat – de sa att om vi inte själva kunde ordna boendet så kommer vi att bosättas i tält under vintern.” De berättar att de sökt upp flera organisationer, men fått samma svar där. ”Det var en stor besvikelse och gjorde att återvändandet kändes mycket svårt.” Han säger att han mår mentalt mycket dåligt av hela situationen.
- ?? ”Det är bara de personer som varit kvar här under kriget som har fått hjälp och de personer som har återvänt från andra länder har fått hjälp och stöd från det landet de återvänt ifrån.”
- ?? ”Hjälpporganisationernas arbete når inte ut till befolkningen. Den når endast en liten krets. Det händer inget. Arbetet behöver organiseras på ett annat sätt.
- ?? ”Vi har fått hjälp i Kosovo med byggnadsmaterial för att bygga taket. Det är genom en italiensk organisation, Intersos. Allt annat hade vi betalat och också gjort själva. Vi önskar att få ytterligare hjälp till byggnadsmaterial eller dylikt. Många andra hade fått mycket mera hjälp exempelvis med fönster och kor”.
- ?? ”Efter upprepade påtryckningar på kommunen fick vi till slut hjälp av en organisation (IRC). Vi fick material för att bygga ett nytt yttertak på huset.” (En missil hade gått in på övervåningen och sprängts i badrummet.) Arbetskraft och övrigt reparationsmaterial har de fått betala själva. Han lyckades låna lite pengar till fönster, dörrar och innerväggar. Men nu är pengarna slut.
- ?? ”Vi har fortfarande inte fått någon hjälp förutom att vi fått den här bostaden. Vi har nu bott fyra månader på campen och vet ingenting om framtiden. Däremot har andra fått hjälp. En person har t.ex. fått hjälp att bygga tre hus fastän han är helt ensam. Jag förstår inte varför det är så. Vi har inga pengar, ingen pension och får inte heller hjälp av någon organisation. Kommunen här prioriterar inte oss eftersom

de tror att vi får hjälp av våra släktingar som bor utomlands. Folk bryr sig inte längre. Var och en tar hand om sig själv.” En son i Kosovo försöker att hjälpa till men kan inte hjälpa dem så mycket. Den andra sonen är bosatt i Frankrike. Sonen i Frankrike kan heller inte hjälpa dem just nu. Han har råkat ut för en olycka och sitter i rullstol.

- ?? ”Jag har ingen pension och får inte hjälp av någon organisation med mat eller något annat. Livet här kan var hur som helst. Jag dricker bara mjölk ingenting annat. Jag får svälta ihjäl, men jag är ändå hemma.” Den äldre kvinnan har haft besök av två personer från någon hjälporganisation men de har aldrig hört av sig efter besöket. De har inte varit i direktkontakt med kommunen efter hemkomsten. ”Man får i alla fall ingen hjälp av dem. Vi har skrivit till dem, men det händer ingenting.” Barnbarnen, två tonåringar som också är med under samtalet, hjälper henne så gott de kan.
- ?? Nu har familjen inga pengar, inga bidrag och de har sökt hjälp från olika organisationer men inte fått någon hjälp. ”Det är hopplöst om man inte kan muta någon eller inte har vänner. ”
- ?? ”Personalen på Migrationsverket lovade att vi när vi kom tillbaka till Kosovo skulle vi de få mycket stöd och hjälp, även av IOM. De namngav t.o.m. en organisation som jag besökte men som inte kunde hjälpa mig.

6.4 Chile

6.4.1 Situationen i Chile - en kort beskrivning

Chile har alltid betraktats som ett av de kulturellt mest avancerade och utvecklade länderna i Latinamerika. Även under militärdiktaturen var det kulturella livet dynamiskt. Större delen av befolkningen bor i de centrala delarna av landet och en överväldigande majoritet i städerna. Drygt en tredjedel bor i Santiago med förstäder. Den stora majoriteten i Chile är katoliker. Men många, särskilt bland den fattiga befolkningen, har gått över till protestantiska samfund, främst pingstkyrkor. Drygt hundratusen indianer håller dock fast vid sin traditionella religion som är påtagligt lik schamanismen. Spanska är officiellt språk. Mapuche talas av indianer i söder och quechua av dem som bor i norr, de vägras undervisning i det egna språket.

1970 valdes Unidad Populares kandidat Salvador Allende till president. Han förstärkte koppargruvorna och den tunga industrin. Högeroppositionen växte sig stark, vilket ledde fram till militärjuntans maktövertagande under ledning av general Augusto Pinochet den 11 september 1973. För första gången i Chiles 150-åriga historia upplöstes kongressen. Pinochet tog sig diktatoriska befogenheter och militärer utsågs till landshövdingar, borgmästare, universitetsrektorer och chefer för ämbetsverk. Förtrycket riktades främst mot den chilenska vänstern. Över tvåusen människor dödades av regimen. Många tusen greps på godtyckliga grunder, en del ”försvann” och andra överlevde under tortyr. Oppositionen flydde landet och av en befolkning på elva miljoner levde snart en miljon i exil.

Efter 17 års diktatorisk militär regering hölls i december 1989 de första allmänna valen sedan 1970 och kristdemokraten Patricio Aylwin valdes till president. Men de ansvariga under militärdiktaturen undgick straff, eftersom Högsta domstolen godkände en av Pinochets lagar vilken gav amnesti till militär och polis som utfört brott under åren 1973-1978. HD dominerades även efter juntans fall av ledamöter utnämnda av Pinochet. Sedan 1990 har landet åter demokratiskt styre.

Ricardo Lagos Escobar tillträdde som president i mars 2000. Han, liksom sina två företrädare leder center- vänsterkoalitionen Concertación de Partidos por la Democracia. De senaste åren har de bedrivit en politik som utgår från en marknadsekonomisk grundsyn. Samtidigt har de haft en strävan att genomföra sociala reformer och avskaffa vissa kvardröjande odemokratiska inslag i den chilenska konstitutionen. Lagos har markerat ett ökat fokus på sociala målsättningar som sysselsättning, hälsovård, utbildning och arbetslöshetsskydd.

6.4.2 Personer som omfattades av undersökningen i Chile

I undersökningen ingick totalt 29 personer som hade återvänt till Chile. 9 personer fick utelämnas från undersökningen p.g.a. ofullständiga adressuppgifter och en person hade flyttat till ny adress i Chile som inte var känd. Två personer hade flyttat till ett kriminellt belastat område i Valparaiso och polisen avrådde att besöka området.

Samtal kunde genomföras med 20 personer som hade återvänt till Chile.

De har återvänt till Santiago, Valparaiso, Vina del Mar eller orter i nära anslutning till dessa städer. En person har återvänt frivilligt dvs. rest hem innan något beslut fattats i ärendet och övriga självmant. Vi samtalade också med en man som hade lämnat Sverige genom polisens försorg. Han var gift med en av de kvinnor som hade återvänt i november. Åldersfördelningen är från 19 år till 64 år. Det finns två barnfamiljer med i undersökningen. Senast sammanhängande vistelsetid i Sverige varierar mellan 3 månader och 3 år. En person har bott i anläggningsboende (ABO) och alla övriga hade bott i eget boende (EBO).

Nedan visas en samlad bild av den undersökta populationen.

Antal	Kön	Ålder på vuxna	ABO/EBO privat	Vistelsetid i Sverige	Månad för hemresa	Bostad	Arbete
1	kv	23	privat	2 år 11 mån	juli	hos modern	nej (ska stud)
1	kv	40	privat	10 mån	mars	hos dotter	nej
1	man	29	privat	4 mån	aug	hos föräldrar	nej
1	man	23	privat	4 mån	sept	hos föräldrar	nej
1	man	21	privat	4 mån	sept	hos föräldrar	nej
1	kv	19	privat	4 mån	sept	hos föräldrar	nej
1	m	29	EBO	4 mån	febr	hos kamrater	nej
1	m	39	EBO	4 mån	mars	hyr lght/hus	ja
1	m	35	ABO	1 år 9 mån	sept	hos kamrater	nej
1	kv	48	EBO	1 år 1 mån	okt	hyr lägenhet	nej
1	kv	64	EBO	6 mån	aug	egen lägenhet	hembiträde
1	kv	62	privat	11 mån	maj	hos söner	nej
1	kv	20	privat	3 mån	febr	hos moster	nej
2	Kv/b	45	privat	8 år, totalt	aug-99	i moderns hus	nej
5	m/kv/b	40/35	privat	2 år 11 mån	sep/okt	lånat hus	nej

6.4.3 Varför Sverige?

Samtliga hade vänner eller någon anknytning till Sverige och reste till Sverige på besöksresa. De flesta visste inget eller mycket lite om vilka regler och möjligheter som gäller för uppehållstillstånd i Sverige innan de reste dit. En man säger att Sverige ansågs som ett öppet och bra land som hjälper folk. ”Jag var intresserad av att åka till Sverige därför att en släkting till min fru åkte till dit 1976 och hon blev väldigt väl mottagen.”

Han hade ingen aning om möjligheterna att få uppehållstillstånd utan åkte eftersom han upplevde sin situation som väldigt svår. Han tog ingen kontakt med Svenska ambassaden innan resan till Sverige. ”Jag var tvungen att åka härifrån väldigt snabbt, jag var desperat. Jag ville inte att dom skulle veta var jag var, om jag varit på en ambassad eller något annat ställe.” Mannen säger att han kände sig hotad i Chile av personer från en organisation han inte längre vill vara medlem i.

I något fall kontaktades ambassaden innan avresan för att få information. Ett par åkte till Sverige för att känna på hur det var där och för att de ville bo i Sverige. Kvinnan hade en släkting som bodde i Sverige och de hade möjlighet att bo och arbeta på deras hotell. Paret hade varit i kontakt med ambassaden i Santiago innan dom lämnade Chile men de sa sig inte ha fått någon information om möjligheterna att få stanna i Sverige.

I en del fall visste personen att det var svårt att få tillstånd i Sverige men chansade och reste ändå. En ensam kvinna sökte tillstånd för att bosätta sig i Sverige p.g.a. anknytning till sina två söner som har bott många år i Sverige. Hon gick till ambassaden innan hon åkte till Sverige och fick information att familjeåterförening inte längre var möjlig. ”Jag berättade detta för mina söner. Men de sa att jag skulle komma ändå, för de skulle tala med en advokat.”

Utdrag ur samtal

- ?? ”Jag fick möjlighet att åka till Sverige för jag har en moster som bor i Sverige. Hon frågade om jag ville komma på besök.” Redan när kvinnan tackade ja hade hon bestämt sig för att hon skulle stanna i Sverige.
- ?? En kvinna var på besök i Norge. Där träffade hon sin moster som bor i Sverige. Mostern ville gärna att hon skulle söka tillstånd i Sverige och hjälpa henne där för hon behövde hennes stöd. Hon hade inte varit i kontakt med ambassaden innan hon reste och hon visste inte någonting om vilka regler som gällde för att få bosätta sig utomlands.
- ?? ”Jag åkte till Sverige därför att jag behövde lugn och ro som jag inte kunde finna här i mitt land. ...Med tiden har jag konfronterats med en familjehistoria som jag inte kände till. Den handlar om försvunna människorna från perioden med militärdiktatur. Vi kom till en punkt då min familj ville förklara mig galen, psykiskt sjuk, för att jag inte skulle kunna berätta vad jag visste, inte kunna göra någonting gentemot dem. Att jag reste till Sverige hade ingenting att göra med det ekonomiska. Jag ville helt enkelt leva i lugn och ro.” Mannen säger att han visste att det var väldigt svårt att få uppehållstillstånd genom att man i Sverige vet att man inte längre jagar människor i Chile som man gjorde tidigare. Även det att FN inte längre bedömer Chile som ett land som man är flykting från. ”Men jag var tvungen att ta risken. ...Sverige har alltid stått upp - varit känd för att lyssna på folk med problem.

6.4.4 Situationen i Sverige

Vistelsetiderna i Sverige varierar mycket.

3 – 6 mån – 8 personer

10-11 mån – 2 personer

1 år och 1 mån – 1 person

1 år och 9 mån – 1 person

2 år och 11 mån – 6 person

8 år – 2 person

Samtliga bodde hos anhöriga eller vänner i Sverige. Några valde att stanna illegalt i Sverige efter avslag på ansökan. En kvinna fick avslag på sin tillståndsansökan och valde att stanna illegalt. ”Jag bodde hos min moster i ca 1 år. Jag fick problem hos mostern och några vänner tog emot mig i sitt hem. Tiden i Sverige gick fort. Sverige var det land som jag alltid hade drömt om. Där fanns friheten och jag kunde vistas ute på gatorna. Jag började måla i Sverige. I Chile hade jag problem som gjorde att jag inte kunde tänka klart. Allt var bättre i Sverige. Man blir bättre behandlad.”

De flesta hade önskat att få stanna kvar i Sverige. ”Jag trivdes mycket bra i Sverige och kände mig för första gången på många år respektfullt behandlad, som en ”hel” människa.” Kvinnan kände att hon ville stanna kvar i Sverige och ta hand om sina barnbarn och vara med sin dotter och måg. De var de som fanns kvar av hennes familj förutom en syster i Chile. Hennes avsikt var att försöka få tillstånd att stanna kvar i Sverige. Hon säger att hon gjorde allt för att få stanna. Men att hon till slut insåg att det inte gick efter andra avslaget från UN. ”Jag blev mycket bra bemött av Migrationsverkets personal och har inget att klaga på.”

En person upplevde situationen i Sverige som svår. ”Alla dessa underbara visioner om Sverige försvann. De latinamerikaner som bor i Sverige, åtminstone de han träffade, var mycket frustrerade. ”De flesta hade familjeproblem inklusive alkohol- och knarkproblem...träffade väldigt få som levde ett normalt familjeliv med jobb o.s.v. Många ledsna människor som ville återvända till sitt fosterland, men det gick inte för alla släktingar var i Sverige.

De kontakter de haft med Migrationsverket har fungerat bra, förutom i två fall där man upplevde att verket inte förstod deras situation/fall. En man säger att personalen verkligen försökte förstå honom och hans situation. ”De kunde inte förstå den reella situationen. De var oroliga för mig. Det kände jag i början – att de var angelägna om vad som hände med mig, särskilt min handläggare. ...Jag förstår att ni i Sverige missuppfattade mig eftersom ni är vana att ta emot tvärtom.” Han säger att vi inte förstår hur det är att ha växt upp i en ultrahögerpolitisk militärfamilj. ”Nu har jag ju tagit avstånd från det livet. Men när jag ville byta – byta mitt liv – så fick jag inte. Jag kan inte vara med min familj, med mina döttrar.” Han kände också att verket bara ville ha hans fall undanstökat därför att vi har så många andra fall att ta hand om.

Utdrag ur samtal

- ?? Ett ungt par arbetade och bodde på ett hotell. Släktingen som ägde hotellet hjälpte paret med alla kontakter i Sverige. ”Under vistelsen i Sverige försökte vi hitta något sätt att få stanna kvar. Vi trodde hela tiden att vi skulle fixa det. Vi hade stort självförtroende, vi hade arbete och på orten saknades arbetskraft. Vi ansökte om arbetstillstånd en månad efter att vi hade anlänt till Sverige. Först efter halva tiden i Sverige fick vi information om att ansökan skulle göras utanför Sverige. Vi vande oss mycket bra i Sverige.
- ?? Erfarenheterna från Sverige kommer jag aldrig att glömma. Det var som en annan värld. Den världen har inget att göra med Chile. De är mycket olika. I Sverige är alla likvärdiga, du behöver inte vara rädd för att bli rånad och du är fri. Det svåraste med att komma till Sverige är att skaffa sig en biljett. Att få arbete i Sverige är inte så svårt. Det är kontakter som gäller”.
- ?? En man träffade en kvinna under ett besök i Sverige. ”Vi började umgås. Jag hade hört mycket om Sverige bl.a. livsstilen och hur det är att arbeta i Sverige. Redan när jag landade i Sverige kände jag att det var en helt annan värld. Efter ca 5 månaders vistelse gick jag till polisen för att ansöka om vederbörliga tillstånd för att ordna

vår framtida situation. Polisen hänvisade mig till verket som fattade sitt beslut på fyra dagar. Jag skickades tillbaka till Chile”.

?? ”Jag förstår att jag inte är det vanligaste fallet. Jag har studerat vid universitetet, är ingenjör. Har heller inte dålig ekonomi eller tillhör underklassen.” Han menar att det var svårt att få våra handläggare att förstå. ”Kanske gick det inte så bra att förklara det. En av handläggarna förstod sig inte alls på mig. Handläggaren frågade varför jag inte gick till polisen. Det gick inte. Det förstod inte den handläggaren. Den andra handläggaren förstod mig bättre men hon hade inte hand om mig så mycket. Den tredje handläggaren förstod nog vad jag ville ha fram.”

?? ”Jag bodde på en flyktingföreläggning ...personalen tog emot mig väldigt bra. Men jag hade det inte jättetrevligt. Var ju van något annat – bättre standard. Mentalt kände jag mig väldigt lugn. Många invandrare förstår inte den situation dom sitter i. Dom tänker mer på att utnyttja systemet, på ett väldigt egoistiskt sätt. ...Jag blev inte förstådd i Sverige. Jo jag kunde nog förklara vad jag hade gått igenom. Det var en så lång process så till slut kände jag inget hat, ingen agg, jag visste ingenting. Det var som brödet som kommer ur ugnen, man måste äta upp det på en gång annars blir den kall.”

6.4.5 Inför återvändandet

Ingen upplever att Migrationsverket aktivt förberett eller gett stöd inför återvändandet. En flicka som vistades illegalt tog själv kontakt med verket. ”Jag skulle få biljett till hemresan. Själv ville jag träffa en psykolog. Det skulle bli svårt att återvända till Chile eftersom jag inte skulle få något arbete i Chile och det fanns mycket kriminalitet i landet. Jag har blivit bra bemött från verket.” Idag önskar hon att hon hade varit lite bättre förberedd för hemresan, särskilt ekonomiskt. Det finns ingen social hjälp att få i Chile.

I samband med själva återvändandet fick samtliga hjälp av verket med återresan. En person berättar. ”Jag valde inte själv att återvända. De deporterade mig. Jag väntade 1,5 år på att man skulle lyssna på mig. Beslutet tog en månad. Och sedan var jag tvungen att lämna landet. Migrationsverket hjälpte mig inför återvändandet, inga problem. Fick till och med välja land att återvända till.” Mannen ville framföra att han uppskattade den mottagningshandläggare som hjälpt honom på alla sätt.

Samtliga hade kommit i kontakt med Migrationsverket, dock i ett sent skede. De återvände för att det inte fanns några valmöjligheter. En man berättar att han inte tog något beslut om att återvända. ”Jag fick ett beslut efter överklagandet om att jag var tvungen att vänta på beslutet utanför landet.” Den hjälp mannen fick från Migrationsverket inför återvändandet var flygresan plus 200 kronor.

Utdrag ur samtal

?? Ett ungt par hade biljetter för hemresa som gällde ett år och när de märkte att det skulle bli svårt att få stanna kvar valde dom själva att återvända. De återvände alltså innan de hade fått ett beslut.

?? ”Verket ringde en månad efter att de fått min ansökan och sa att jag var tvungen att göra min ansökan från Chile. Eftersom jag ville att det skulle gå fort och att allt skulle ordna sig så bestämde jag mig för att åka tillbaka till Chile 2 dagar senare för att göra allting från Chile.”

- ?? ”Jag skulle ansöka om vederbörliga tillstånd för att ordna min framtida situation. Polisen hänvisade mig till verket som fattade sitt beslut på fyra dagar. Jag skickades tillbaka till Chile.”
- ?? I februari i år hittade polisen kvinnan som vistades illegalt och satte henne i förvar. Hon valde att resa tillbaka självmant till Chile.
- ?? ”Mina söner blev desperata när de insåg att det skulle bli svårt för mig att få tillstånd att stanna i Sverige. Jag började mer och mer känna att jag hade blivit ett problem för mina barn. Jag har ingenting kvar i Chile. Men jag såg att de började bli desperata och jag började må dåligt. Då sa jag som vi brukar säga i Chile: Ögon som inte ser, är hjärta som inte känner. Så jag bad Migrationsverket om att få återvända till Chile. De betalade mina biljetter. De informerade mig om att jag inte skulle få hälsa på mina barn under de två närmaste åren. Enda chansen var om jag gifte med en man i Sverige. Det vill jag inte. Jag har ett 40-årigt äktenskap bakom mig som gick åt helvete.”
- ?? En kvinna berättar att hon inte fick någon information inför sitt återvändande. Någon från Migrationsverket ringde och sa att hon hade 10 dagar på sig att lämna landet. De lämnade henne vid flygplatsen och hon fick biljetter för hemresan.
- ?? ”Dom sa att jag var tvungen att åka men att jag inte hade några problem med att få komma tillbaka till Sverige. Jag kan återvända och vara där lite längre tid.”

6.4.6 Situationen efter återvändandet

Många har det svårt med sin försörjning. En äldre kvinna säger. ”När jag kom tillbaka blev min situation väldigt dålig. ...Jag hade tänkt börja arbeta igen så fort jag kom tillbaka till Chile. Men det finns tyvärr inga arbeten att få. Jag har inte heller någon pension, så jag har fått leva på det lilla sparkapital som jag har på banken. ...Jag längtar efter mina söner (i Sverige) men vill inte ha någon hjälp från dem.

Två personer känner sig otrygga och är rädda för sin säkerhet på grund av tidigare knytningar till militären. Många önskar sig tillbaka till Sverige och några har för avsikt att försöka ta sig dit igen. En flicka bodde hon hos sin mamma. Flickan har alltid varit aktiv i kyrkan och kyrkan skulle hjälpa henne så att hon skulle kunna börja på universitetet. Hon hade gått ut gymnasiet innan hon åkte till Sverige. ”Jag vill lämna Chile varje dag. Jag vill komma till Sverige igen om inte annat så för att besöka alla mina vänner”.

Två män som önskar sig tillbaka till Sverige har sin fru respektive gravida flickvän där. En av männen berättar. ”Jag har gått igenom en kritisk period känslomässigt. Jag hade önskat att få vara tillsammans med flickvännen och se hur magen växer och att jag ville se min son födas. Men jag fick inte det.” Mannen hade ännu inte ansökt om att få tillstånd att besöka sin son. Han hade andra problem i Chile som han måste ordna först. ”Idén att forma framtiden i Sverige är svårare att genomföra från Chile. Jag har fått veta att jag kan komma till Sverige om sonen kräver det och att jag inte får komma till Sverige förrän barnet är fött.”

Ingen har fått någon speciell reaktion från sin omgivning efter hemkomsten, förutom en äldre kvinna som berättade att grannarna tyckte synd om henne eftersom hon inte kunde stanna i Sverige.

Utdrag ur samtal

- ?? ”Två veckor efter att vi hade anlänt till Chile ringde svågern och meddelade att vi hade fått ett arbetstillstånd i ett år i Sverige. Vi kunde inte åka tillbaka för vi hade inte råd med en ny biljett. Nu har vi tänkt starta processen i rätt ända här i Chile. Det kommer att gå lättare nu eftersom våra papper redan finns på verket. Ambassaden i Santiago borde kunna förbättra informationen, inte bara säga att fyll i detta och sedan tala om att det tar en till sex månader innan man får svar. ...I Sverige fick vi hjälp av andra chilensare. Man är beroende av sina landsmän. Det borde finnas en chilensk kontaktperson att anlita. Paret bor hos sina respektive föräldrar. Ingen av dem har något arbete. Även om det i princip är omöjligt att få stanna i Sverige vill de prova igen.
- ?? Mannen bor hos sina föräldrar. Han hjälper till med renovera huset. ”Jag vill i första hand bo tillsammans med min fru i Sverige, därefter arbeta och när jag kan språket tänker jag arbeta på dagarna och studera på kvällarna, precis som jag har gjort i Chile. Jag har lämnat in en ansökan på ambassaden och jag har varit på intervju. ...Mina papper är i Sverige och intervjun med min fru kommer att göras i Sverige. På ambassaden i Santiago säger de att man kan inte göra mera utan bara vänta. Jag vill veta för att det är svårt att planera hur jag ska göra med min plats på universitetet. Om jag ska fortsätta att gå skolan i Chile måste jag betala nästa års avgift till universitetet. Helst skulle jag vilja arbeta om jag visste att jag ska få åka till Sverige.”
- ?? ”Här hemma har jag fortfarande inte löst några av mina problem. Ännu idag kan jag inte leva tillsammans med min familj. Jag har haft oturen att växa upp i en militärfamilj och vara med dom och vara aktiv med dom – vilket är helt och hållet motsatsen och inte har någonting alls med mig att göra längre.” Mannen säger sig fortfarande få hot från ultrahögerorganisationen.
- ?? ”Min nuvarande situation är svår. Jag lämnade min familj när jag åkte till Sverige och deras situation var inte bra under den tiden.” Han säger att resan ändå fört något gott med sig. ”Det har lärt att bli ödmjukare och mer nöjd med vad man har och att ta mer hand om min fru och familj. Tack vare gud så har jag blivit kristen och det har hjälpt mig väldigt mycket. Så småningom har jag hittat jobb och har det lite bättre, kan köpa lite saker och är nu lycklig...Jag klarar av hyran och kan köpa mat, men det räcker.”
- ?? ”När jag återvände var jag rädd att bli arresterad eller att dom skulle förklara mig psykiskt sjuk. Jag känner mig inte trygg. Inte så att man kommer att döda mig. Men kanske kan man få beslut på att låsa in mig på ett sjukhus. Det var det jag försökte förklara för Migrationsverket. Men jag ska skaffa mig pengar för att kunna åka iväg härifrån.”
- ?? ”Jag arbetar som hembiträde. Det är inte något vidare men jag måste ju överleva. Det enda jag vill göra är att åka tillbaka till Sverige...min dotter vill ha mer barn och då kan jag ta hand om dem.” Kvinnan berättar att hon lämnade allt innan resan till Sverige – alla tillhörigheter förvarades i ett förråd. Men hon fick tillbaka lägenheten. ”Grannarna trodde att jag skulle stanna där borta. Och alla tyckte att det var synd om mig när jag kom tillbaka.”

6.4.7 Kontakter med frivilligorganisationer m.fl.

Endast två av dessa återvändande hade varit i kontakt med någon organisation eller något projekt.

Utdrag ur samtal

?? ”I Sverige hade jag kontakt med Amnesty.” De beskrev hans bakgrund och gav stöd för allt han sagt till svenska staten. De skickade materialet till hans juridiska ombud.”

?? ”Jag hade kontakt med Amnesty i Sverige.” Mannen fick kontakten genom en kamrat i Chile.

7. Några frågeställningar

Vi avslutar delrapport 1 med några frågor med utgångspunkt från samtalen. Dessa är inte på något sätt heltäckande utan mer tänkta som exempel på frågor och att användas som en inspirationskälla för det fortsatta arbetet.

7.1 Korrekta och realistiska uppgifter

1. Hur kan vi säkerställa att den sökande förstår den information han eller hon får så att denne kan tillvarata sina rättigheter och möjligheter under vistelsen i Sverige? Har handläggarna t.ex. fått det stöd och den kompetens som behövs för att kommunicera på ett bra sätt med den sökande?
2. Hur kan vi informera om möjligheten att återvända i ett tidigt skede i asyl- samt besök- och bosättningsprocessen?
3. Hur försäkrar vi oss om att den information vi ger om förutsättningarna i hemlandet inför återvändandet stämmer överens med den faktiska situationen på hemorten? Har t.ex. handläggarna fått rätt sakinformation för att kunna informera om läget i hemlandet?
4. Hur kan vi få bättre kunskap om vilka kriterier som tillämpas av kommuner, organisationer m.fl. i hemländerna för att få hjälp och stöd (Kosovo)?
5. Hur säkerställer vi att den information som vi lämnar för annan organisations eller myndighets räkning faktiskt gäller, och vilket ansvar tar vi för den?
6. Har tolkarna kompetens för att kunna återge alla nyanser i den information som vi försöker att kommunicera? Hur kvalitetssäkrar vi tolkarnas arbete?

7.2 Utlandsmyndigheternas roll m.m.

7. Hur kan vi ge bättre förutsättningar för utlandsmyndigheter (UM) och våra migrationstjänstemän att ge bättre information om vilka regler som gäller i Sverige inom vårt ansvarsområde? Hur kan den information som UM ger till ex. presumtiva sökande utvecklas?
8. Vilka mål finns för UM:s arbete med återvändandefrågor och vilka resurser avsätts för detta?

9. Hur kan vi bidra till att snabba upp handläggningstiderna hos UM?
10. Vilken roll och på vilken nivå ska migrationstjänstemannen arbeta?
 - Ett arbete på individ (ingen koll på vilka personer som återvänder) och/eller generell nivå (samordning av insatser), informatör åt verket?
 - Utföras som ensamarbete?
 - Hur förmedlas och kommuniceras informationen från Migrationstjänstemannen till personalen på verket?
 - Hur kan vi ge bättre stöd till Migrationstjänstemännen?
 - Finns möjlighet att samordna med andra svenska insatser, både vad gäller arbetets innehåll, lokaler, säkerhetsfrågor m.m.?

7.3 Organiserad verksamhet (OV) m.m.

11. Hur kan vi stödja och utveckla kompetensen hos den sökande under vistelsen i Sverige så att det blir lättare för personen när han/hon återvänder?
12. Hur kan vi öka den mentala beredskapen och den aktiva planeringen inför återvändandet för att ge stöd till ett bra återvändande?

7.4 Samverkan med humanitära hjälporganisationer m.fl.

13. Vilka erfarenheter har vi och hur kan vi utveckla samarbetet med hjälporganisationer och myndigheter (IOM, Sida, Röda Korset m.fl.)?
14. Vilka reella möjligheter har de återvändande från Sverige att få hjälp från frivilligorganisationer på plats?
15. Hur kan vi bygga upp kunskapen hos de internationella hjälporganisationerna om det stöd som de återvändande får i Sverige?

7.5 Återvändandeprogram

16. Vilka strategier och målsättningar har vi för att utveckla olika typer av återvändandeprogram? På vilket sätt arbetar vi idag?
17. Hur kan vi dra nytta av andra länders erfarenheter av sina olika modeller för återvändande?
18. Hur kan vi bättre anpassa återvändandet efter individuella behov och förutsättningar?

7.6 Samordning av stöd i hemländerna

19. Hur kan Migrationsverket bidra till att utveckla samordningen av stödet till återvändande i hemländerna?

- 20.** Kan vi, med syfte att underlätta återetableringen i hemlandet, utveckla en kontakt mellan den sökande och organisationer och företag som finns både i Sverige och i hemlandet?

7.7 EU och återvändande

- 21.** Hur kan vi på ett bättre sätt direkt stödja återvändande i hemlandet, inom ramen för EU-samverkan? Vad görs idag?

7.8 Uppföljning av återvändande

- 22.** Hur kan vi utveckla uppföljningen av återvändandearbetet för olika återvändandegrupper?

7.9 Övrigt

- 23.** Hur ska en myndighet förhålla sig till den sökande när två rättigheter - rätten att söka asyl och rätten att erhålla återvändandebidrag om man återvänder före ett visst datum - kan komma i konflikt med varandra?

Bilaga 2.

Dokumentation av grupparbeten från arbetsseminarium om återvändande och återvandring den 5 och 7 februari 2002

Helena Åkerberg
Agneta Wassdahl Köhl

Innehållsförteckning

1. Information.....	51
2. Förväntningar/förberedelser.....	54
3. Reintegration.....	56
4. Övrigt.....	58
5. Deltagarförteckning.....	59

1. Information

Problem

- brist på information om möjligheter att få uppehållstillstånd i Sverige före avresan till Sverige
- desinformation exempelvis ger svenska tidningar en falsk bild av Bosnien och bosniska tidningar ger en falsk bild av Sverige
- felaktig information från släktingar och bekanta före inresan till Sverige

- dålig information om ärendeprocessen
- dålig information om vilka handläggningstider som gäller

- ingen information inför återvändandet
- brist på information om vikten av att förbereda sig inför återvandringen
- ingen information om att man kunde få återanpassningsproblem efter hemkomsten

- oriktig information från Migrationsverkets handläggare om situationen i hemlandet

- brist på länderinformation bl.a. gällande fakta om det sociala systemet, skolväsendet, tillgång till sjukvård och medicin och hur samhället överlag har förändrats under bortavaron

- information om vikten/ möjligheten att söka svenskt medborgarskap innan återvandringen

- dålig information om regler bl.a. resebidrag/återvandrare
- brist på kunskap om att pension upphör/återvandring
- brister i informationen om att PUT återkallas vid återvandring
- information om vilka möjligheter det finns att få komma tillbaka saknas och om möjligheten att söka nytt PUT / återvandring
- kommunernas information om återvandring är bristfällig

Orsaker

- information är ett komplext område

- brist på kompetenta tolkar
- tolkar informerar fel/översättningen av informationen är felaktig

- många sökande litar inte på myndigheter vilket kan ge problem vid informationsgivning
- istället för bra information bygger kunskapen på rykten
- ofullständig information från myndigheterna före inresan till Sverige (Migrationsverket och ambassaden)

- brister i kommunikationsförmåga hos aktörerna
- brist på planering och struktur vad gäller dialoger

- brist på kunskap (länderkunskap, utlänningslagen, återvändandearbete)
- hög arbetsbörda
- saknas tid för att skaffa sig länderkunskap
- brist på metoder
- hög personalomsättning
- personal saknar kontaktytor

- isolerad kompetensutveckling som inte tar tillvara på andra organisationers erfarenheter och kompetens

- informationsproblem mellan myndigheter, organisationer och myndigheter
- socialsekreterare i kommunerna har inte rätt information /återvandring

- sökanden tar reda på för lite om situationen i hemlandet och de regler som gäller - individen själv har ett stort ansvar

Lösningar

- satsa på utbildning för att ge ökad kunskap och trygghet i arbetet
- utveckla kontaktytor genom att utveckla internet, skapa länkar och gemensamma seminarier
- utveckla kontakterna med frivilligorganisationerna

- bredda kompetensutvecklingen genom att ha gemensam kompetens utveckling med andra organisationer kommuner och myndigheter, pröva möjligheter att partsfinansiera utbildningarna
- gemensam fortbildning regionalt och lokalt tillsammans med andra aktörer

- länderkunskap - ge tillfälle till seminarier, resor m.m. för att väcka nyfikenhet, erfarenhetsutbyte om olika länder, använd landsmän

- tillsätta särskilda återvändandehandläggare /specialisering inom området
- minska arbetsbördan genom att avgränsa arbetsuppgifterna
- strukturera tid och uppgift ex. i timmar eller dagar

- koncentrera informationsinsatserna till färre aktörer/ tydliggöra vem som har informationsansvar t.ex. kan NGO:s höja kvalitén. Färre informatörer
- utforma faktablad, att tänka på blad och ”kvitto på mottagen information
- avsätt tid för dialoger med den sökande, tydlig och koncentrerad information
- handbok till kommunerna som löpande uppdateras/återvandring
- anordna konferenser i Sverige för att förklara regler för anhöriga om vilka regler som gäller före inresa till Sverige
- skapa broar mellan länder genom att utveckla internet

- alla aktörer måste ha korrekt information om vad som gäller kommuner, AMS skolverket, länsstyrelsen Migrationsverket, Integrationsverket, Riksförbundet, nätverk, NGO:s och Försäkringskassan använd SAMORDNAT, hemsidan och olika faktablad
- tydligare information från Migrationsverket

- individen själv har ett stort ansvar att själv informera sig
- ge löpande information vid inskrivning – under boendetiden – utskrivning
- reell information på hemspråk.
- ambassadinformation ut lokalt t.ex. via media, kommuner och organisationer
- se till att använda lämpliga tolkar

2. Förväntningar/förberedelser

Problem

- inga förberedelser innan personerna lämnar landet
- rädsla att återvända
- posttraumatiska symptom

- långa handläggningstider orsakar lidande
- för ”mycket” vård och medicinering utan att gå till botten med orsaken till ohälsa
- barnperspektivet i återvändande och återvändande saknas

- återvändande vill ha utbildning som är användbar efter hemkomsten, inte SFI / OV t.ex data och engelska

- brist på motiveringssamtal
- svårt att förbereda sin hemkomst
- förbereder sig inte för förhållanden eller förutsättningarna i hemlandet

- dyr eller ingen sjukvård i hemlandet
- arbetslöshet i hemlandet
- svårigheter för minoriteter att återvända
- stora skador på bostäder och hus
- kommunerna ger olika hjälpinsatser både gällande ekonomi/bidrag och förutsättningar
- återvändandeprogram saknas

- svårt att lämna något som är bra för att återkomma till det som är svårt.
- inga kontakter med NGO:s
- ingen information om att man kunde få återanpassningsproblem efter hemkomsten
- besvikelse efter återvandring/ återvändande p.g.a. dålig förberedelse/information

- orealistiska förväntningar om möjligheten att få komma tillbaka till Sverige

Orsaker

- brist på riktlinjer/policy/kunskap.
- dålig information och samverkan mellan olika organisationer och verket om vart man ska vända sig och vad man kan få hjälp med
- brist på kunskap (utlänningslagen, länderkunskap och återvändandearbete)
- slutna och isolerade enheter/kommuner/organisationer.

- revirtänkande myndigheter och organisationer
- myndigheterna är okunniga om processen.
- organisationer är okunniga om processen.
- kommuner är okunniga om processen.

Lösningar

- personalen på Migrationsverket har specialkunskaper
- personalen gör utvecklingsresor för att öka länderkunskapen
- tid för Lifos-användning för att öka länderkunskapen

- fler möjligheter till utbildning för återvändande
- prioritera projekt som ger utbildning
- relevant utbildning i exempelvis OV

- återvandrare skulle erbjudas praktik i hemlandet i organiserade former genom arbetsförmedlingen
- organisationer i Sverige och hemlandet förmedlar kontakter till ”nya företag i hemlandet”
- ge förutsättningar för återvandrare/återvändande att skapa egna företag som kan bidra till uppbyggnad av samhället ex. tandvårdsutrustning till tandläkare

- koordineringsuppgifter och nätverksarbete för enheter/kommuner/organisationer
- kontakterna med frivilligorganisationer utvecklas
- förstärka och utveckla NGO:s egna kanaler
- samordning nationellt genom samarbetsavtal
- samordning Migrationsverket, Sida, kommun och frivilligorganisationer

3. Reintegration

Problem

- osäker framtid i hemlandet
- mutor till tullen
- krigsförödelse
- minoritetsproblematik
- dålig ekonomi i hemlandet
- svårigheter att försörja sig efter hemkomsten
- brist på sociala förmåner
- inget stöd på lokalt plan
- avsaknad av fungerande myndigheter i Kosovo och Bosnien
- den sociala strukturen är raserad
- arbetslöshet i hemlandet
- vård saknas i hemlandet
- sönderbombade hus/bostadsbrist
- problem med att få bostad
- ockuperade hus
- att få tillbaka äganderätten till sin egendom
- att rädda sitt hus
- att komma tillbaka för att få hjälp med renovering av sitt hus
- familjer splittras mellan Bosnien och Sverige
- om man har varit utomlands är det svårt att få hjälp i hemlandet
- ingen kontakt med frivilligorganisationer vid återvändande
- brist på information om hjälpinsatser i hemlandet före återvändandet
- avsaknad av hjälp och ingen koppling till organisation i hemlandet som kan hjälpa vid hemkomsten
- trots deltagande i projekt som givit löfte om arbete efter hemkomsten infriades inte detta
- besvikelse efter återvandring/ återvändande p.g.a. dålig förberedelse/information

Orsaker

- politisk instabilitet i vissa länder
- avsaknad av en fungerande samhällsstruktur
- lagarna i Bosnien sätter tidsfrister för att få tillgång till sin egendom
- avsaknad av återvandningsprogram
- dålig samordning av hjälpinsatser
- det saknas återvändandeprogram som är anpassat efter lokala förutsättningar
- låg lokal produktion
- dålig planering från individens sida
- dålig samordning mellan Migrationsverket och frivilligorganisationer
- inget samarbete mellan kommuner och frivilligorganisationer/ återvandring
- dålig samordning mellan frivilligorganisationerna

Lösningar

- tryck från enade organisationer/myndigheter för förändring SIDA kan hjälpa till med nya lagförslag
- UD och EU påverkar politiker i Bosnien
- påtryckningar från Sverige genom EU på politikerna i hemlandet
- EU kopplar krav till sin bidragsgivning
- uppta diskussioner om återuppbyggnad och försörjning
- påverka inriktningen på biståndet
- satsa på lokal produktion och industri

- samordning lokalt-nationellt-internationellt
- samordning internationellt genom samarbetsavtal
- utveckla infrastrukturen i hemlandet genom internationella organisationer i samverkan med Sverige
- att utveckla infrastrukturen ger möjlighet till arbete och självförsörjning/ ansvariga aktörer i Sverige är MIG, IV, kommun, AMS, UD, SIDA och handelskammaren. Finansiärer finns nationellt och inom EU. Aktörer i processen är NGO, Caritas RK, kommun m.fl.
- svenska NGO:S kan göra uppföljningar i hemlandet

- koppla ihop återvändande och återvandringsinsatser
- uppdrag mot individ inte bara mot lokalsamhälle

- rekognoseringsresor för återvandrare och återvändande

- ge större startbidrag
- bidrag ges från stat eller kommun under längre tidperioder
- resebidrag per familj. Max. 30.000 kr - jämför med Norge
- behålla pensionen, PUT och bidrag i 3 till 5 år

4. Övrigt

- fel begrepp för återvändande och återvandring
- inga uppföljningar görs i hemlandet
- lyfter inte upp negativa aspekter på verksamheten
- ge medarbetare som arbetar med återvändande högre löner och bättre status
- skilj på återvändande för tillstånd och asyl
- ska återvändandebidraget bara finnas för vissa grupper eller alla projektbidrag ges endast till ettåriga projekt

5. Deltagarförteckningar

Arbetsseminarium den 5 februari 2002

Solveig Bengtsson, Region syd, Migrationsverket
Ulf Bohman, Region väst, Migrationsverket
Ewa Callhammar, Region mitt, Migrationsverket
Helen Eurenus, Region nord, Migrationsverket
Mi Fredriksson, Region väst, Migrationsverket

Lejla Hadzihasanovic, Röda korset
Lena Hansson, Röda korset
Suad Hodzic, Röda Korset
Öppen plats, Röda Korset
Stephan Karlsson, BU-enheten i Alvesta

Kristina Kranjcevic, Region mitt, Migrationsverket
John Lohman, Huvudkontoret, Migrationsverket
Andres Parts, Region Stockholm, Migrationsverket
Ulf Persson, Huvudkontoret, Migrationsverket
Marie Soopöld Lillieblad, Huvudkontoret, Migrationsverket

Jessica Thörnkvist, Region nord, Migrationsverket
Agneta Wassdahl Köhl, Huvudkontoret, Migrationsverket
Stefan Zangelin, Region nord, Migrationsverket
Anna-Karin Åhrman, Region väst, Migrationsverket
Helena Åkerberg, Huvudkontoret, Migrationsverket

Arbetsseminarium den 7 februari

Ahmed Bella, Albanska föreningen i Kristianstad
Ekrem Celik, BH net- Bosnian Business Service, Malmö
Peter Edvinsson, Region syd, Migrationsverket
Mirzad Hadzic, Göteborgs-Initiativet
Red Hajdsn Abazi, Albanska Riksförbunden unionen i Sverige, Kristianstad

Gunnel Hultin, Region väst, Migrationsverket
Cecilia Höglund, projekt Tellus i Landskrona och Trelleborg
Nikola Janic, Serbiska riksförbundet, Stockholm
Maja Johansson, Region nord, Migrationsverket

Magnus Johansson, Region Stockholm, Migrationsverket
John Lohman, Huvudkontoret, Migrationsverket
Ingrid Lövbom, Region mitt, Migrationsverket
Per Löwenberg, Enheten för migration och asylpolitik, UD
Dario Marlovic, Caritas

Patrik Molin, Huvudkontoret, Migrationsverket
Destan Morina, Albanska Riksförbundens union i Sverige, Kristianstad
Rosie Nilsson, Caritas
Hans Nylund, Botkyrka kommun
Andres Parts, Region Stockholm, Migrationsverket

Angelica Perez, Sociala missionen
Tove Rasmussen, Region mitt, Migrationsverket
Hans Rosenqvist/ Hans Pont, Rikspolisstyrelsen
Karin Skoglund, Röda korset
Charlotte Skårberg, Region väst, Migrationsverket

Gunilla Särnstedt, Huvudkontoret, Migrationsverket
Eva Söderberg, Region mitt Migrationsverket
Agneta Wassdahl Köhl, Huvudkontoret, Migrationsverket
Mensur Zahirovic, IBF (Informationscenter för bosniska frågor), Kumla
Helena Åkerberg, Huvudkontoret, Migrationsverket